

אחדות

XXXII. ÉVFOLYAM, 151. SZÁM • 2022. FEBRUÁR • 500 Ft
5782. ÁDÁR I. • אדר א' תשפ"א • ב"ה

egység

ירחון יהדות הונגריה

MAGYAR ZSIDÓK LAPJA • EGYSÉGES MAGYARORSZÁGI IZRAELITA HITKÖZSÉG

ASHKENAZIUM INTÉZET: a zsidó tudományok nagyágyúi Budapesten

KÓSER-E a disznószív-transzplantáció?

Anne Frank elárultatása:
egy hír, amit mindenki
készpénznek vett

EMLÉKEZÉS77
A budapesti gettó
felszabadítására emlékeztünk

„Az álmom, hogy Budapesten hozzunk
létre egy találkozási pontot”

Interjú MICHAEL CHIGHEL professzorral,
az Ashkenazium dékánjával

KEDVES OLVASÓ!

A zsidó naptár egyik különlegessége, hogy ugyan holdalapú, ám figyelembe veszi a napéveket is. Ez a „figyelembevétel” eredményezi azt a tizenkilenc éves ciklust, amelyben hét szökőév van. Ezek a szökőévek a sima évektől eltérően nem tizenkét, hanem tizenhárom hónapból állnak. Az ilyen években – mint ami az is, amit épp élünk – két ádár hónap van.

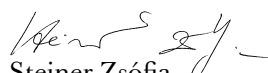
Ádár hónap a legvidámabb az egész évben, „*mise nichnát ádár, márbim böszimchá*” – ahogy beköszönt ádár, növekszik az öröm. Mi-lyen érdekes, hogy nem a gyászról ismert áv hónap, vagy az ün-nepek hiány miatt keserűnek nevezett chesvánt duplazzuk! A két ádár kétszer annyi örömet jelent, hatvan napig tarthat a vidám-ság. Az áldott emlékű lubavicsi Rebbe, Menáchem Mendel Sch-neerson rabbi azt tanította, hogy aki a szökőév során a kettős ádárnak mind a hatvan napját örömmel tudja megtölteni, annak nem lesz többet oka a szomorkodásra, minden baja, ami bánatra adhatna okot, eltörlődik a *bitul bösisim* elv alapján.

A *bitul bösisim* elve azt jelenti, hogy ha két kóser alapanyag, amik-nek nem lenne szabad érintkeznie (tipikusan tej és hús), összeke-veredik, de az egyikből legalább hatvanszor több van a tálban, mint a másiktól, akkor az étel továbbra is kósernek számít. A hatvanszoros mennyiség eltörli az oda nem illő dolgot, így tör-li el a Rebbe tanítása szerint a hatvanszoros öröm mindazt, ami bánatot okozhat.

De hogy lehet két hónapon keresztül csak boldognak lenni? Az embert nap mint nap érik bosszúságok, betegek a gyerekek, kellemetlenkedik a főnökünk, drágulnak az élelmiszerek, rossz hírek érkeznek a világból – ki tudna így két hónapig felhőtlenül örülni? A válasz az, hogy senki, azonban minden napban megtalálhatjuk, tudatosan keresve az örömet.

Néhány évvel ezelőtt, amikor komoly megpróbáltatások értek, elkezdtem minden napban legalább egy jó dolgot keresni. Bár a nehézségeim nem csökkentek, ezek a kis boldogság-pillanatok egy-egy korty friss levegőt jelentettek. Emlékszem, volt egy nap, amikor egyetlen pozitív dolgot tudtam estig összegyűjteni, még-pedig azt, hogy amikor leejtettem az utcán a kulcsomat, egyene-sen egy vízvezetőre, fönnakadt a rácsokon, és nem esett bele egyenesen a csatornába.

Vannak napok, amikor egy ilyen eset lesz a legnagyobb örö-münk. De ha minden nap tudatosan keressük a jót, akkor a legsö-tétebb gödör fenekén is meg fogjuk találni, és segíteni fog, hogy könnyebben lélegezzünk – egészen addig, míg el nem múlnak a bajaink.

Steiner Zsófia
főszerkesztő

Előfizetés:

www.fizetes.zsido.com

Újságunk korábbi lapszámait a
www.zsido.com/egység
oldalon találja meg elektronikus formában.

További információért hívja
a **06 1 268 0183**-as telefonszámot.

A ZSIDÓ TUDOMÁNYOK NAGYÁGYÚI BUDAPESTEN

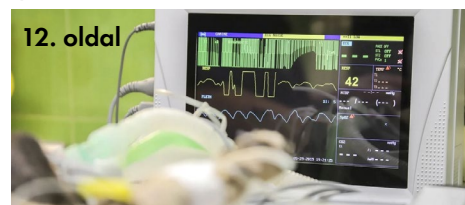
„Az európai zsidóság szellem-történetét, vallásfilozófiát, európai zsidó irodalmat és filozófiát ott tanulni, ahol Európa egyik legnagyobb zsidó közössége élt, nem mindennapos élmény.”

22. oldal

12. oldal

BORÍTÓ

A zsidó tudományok
nagygyúú Budapest

Forrás: ashkenazium.eu

egység MAGAZIN

Kiadja a Chábád Lubavits –
Zsidó Nevelési és Oktatási Alapítvány
Achdut magazine is published
by Chabad-Lubavitch
The Jewish Heritage Center of Hungary

1052 Budapest, Károly krt. 20.
Telefon/fax: (+36-1) 268-0183
E-mail: egyseg@zsido.com
Internet: www.zsido.com

FELELŐS KIADÓ:
Oberlander Báru ch rabbi

FŐSZERKESZTŐ: Steiner Zsófia

FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Cseh Viktor

ROVATVEZETŐK:
Dénes Anna, Cseh Viktor

OLVASÓSZERKESZTŐ: Molnár Zsófia

TERVEZŐ-SZERKESZTŐ: Juhász Valéria

ISSN 1217-3223 (nyomtatott)
ISSN 1588-0346 (on-line)

A kiadvány szent szövegek részleteit
és magyarázatait tartalmazza.
Kérjük, ne dobja el!

SMÚZ

- 21 A főszerkesztő levele
Boldogságcseppek

- 41 Hírek

REBBE

- 51 Adakozás és szökőév:
amikor a két fél eggyé válik

HOHMECOLÓ

- 61 A zsidó tudományok
nagygyúú Budapest
Sikeres félélet zárt
az Ashkenazium Intézet
Wallenstein Róbert írása

- 81 „Az álmom, hogy
Budapesten hozzunk létre
egy találkozási pontot”
Interjú Michael Chighel
professzorral, az Ashkenazium
dékánjával

JIDDISKÁJT

- 121 Kóser-e a disznószív-
transzplantáció?
A zsidó jog és a zsidó kultúra
hozzáállása a sertésekhez
Oberlander Báru ch rabbi írása

JUDAPEST ANNO

- 161 A cívisvárosból a felsőházba
Történetek az ortodox vezető,
Frankl Adolf életéből
Cseh Viktor írása

KÓSER-E A DISZNÓSZÍV- TRANSZPLANTÁCIÓ

„Mose Iszerlesz rabbi szerint a zsidókból
a disznóévs tilalma a sok-sok generáció-
nyi idő alatt olyan undort váltott ki a ser-
téssel szemben, ami miatt taszítóbb szá-
mukra, mint más nem kóser étel.”

KILE

- 181 A budapesti gettó
felszabadulásának
77. évfordulójára emlékeztünk
– képriport
Demecs Zsolt fotói
- 201 Új név, új koncepció
Séjna Fashion
zsido.com
- 221 A Rebbe kezei és lábai
Hogyan zajlik a lubavicsi
küldötték éves gyűlése?
Steiner Zsófia írása
- 261 A Birodalom lánya
– könyvajánló
Kalocsai Judit írása

MISPÓHE

- 271 Az ember, aki saját magának
adományozott
Dénes Anna meséje
- 281 A konyha lelke: fűszerek
a zsidóságban II. rész
Fűszer-kereskedelem
Dénes Anna írása

ÉCESZGÉBER

- 301 Izrael ott is elnyom,
ahol nincs is?
Seres László írása
- 321 Anne Frank elárultatása
A hír, amit mindenki
készpénznek vett
Dr. Steiner Péter írása

ELKÉSZÜLT AZ 500. NAPI TANÍTÁS ÜZENET

Oberlander Báruch rabbi a koronavírus-járvány alatt kezdte el kiküldeni rövid, inspiráló napi üzeneteit. A napról napra küldött Napi tanítások elnevezésű üzenetek az aktuális ünnephez, hetiszakaszhoz vagy akár közéleti eseményhez kapcsolódnak és rövid, könnyen érthető, inspiráló útravalót adnak. Ezeket a pár perces videókat tényleg a legsűrűbb, legfoglaltabb napba is be lehet illeszteni. Egyszerre teljesítjük vele a tóratanulás micváját és kapunk általa lelki táplálékot.

A YouTube-on, valamint a baruch.tfilin.hu oldalon is elérhető, illetve WhatsAppon kiküldött videókból immár több mint 500 jelent meg. Ha szeretné ön is megkapni ezeket, iratkozzon fel a napitanitasok@zsido.com e-mail-címre küldött üzenettel.

Gratulálunk az alkotóknak és még sokszor 500 tanítást kívánunk!

MEGÚJUL A LEGHÍRESEBB LUBAVICSI TEMETŐ

Az áldott emlékű lubavicsi Rebbe, az előző rebbe, feleségeik és számos más, a mozgalomban kiemelkedő szerepet betöltött lubavicsi haszid végső nyughelyén, a Queensben fekvő Montefiore temetőben végeznek nagyszabású felújítási munkát. A kezdeményezést a Chábád-közösséghez tartozó üzletemberek finanszírozták – adta hírül a *Collive* nevű lubavicsi hírportál február elején.

Több ezer lubavicsi sírhelyet újítottak fel és javítottak ki. A munkát Shaya Gordon rabbi vezette: „Minden sír megérdemli, hogy rendezett, karbantartott állapotban legyen. Sajnos az ezzel járó magas költségek miatt gyakran nem ez a helyzet ... Mivel a legkisebb javítás is több száz dolláros költséggel járt, a végösszeg negyvenezer dollárra (12,36 millió Ft) rúgott” – mondta és hozzátette: „Nagyon várjuk a messiás azonnali eljövételét, mely után már nem lesz szükség temetőkre.”

Több ezer lubavicsi sírhelyet újítottak fel és javítottak ki. A munkát Shaya Gordon rabbi vezette: „Minden sír megérdemli, hogy rendezett, karbantartott állapotban legyen. Sajnos az ezzel járó magas költségek miatt gyakran nem ez a helyzet ... Mivel a legkisebb javítás is több száz dolláros költséggel járt, a végösszeg negyvenezer dollárra (12,36 millió Ft) rúgott” – mondta és hozzátette: „Nagyon várjuk a messiás azonnali eljövételét, mely után már nem lesz szükség temetőkre.”

HOLOKAUSZTÚLÉLŐK PORTRÉIT RENDELTE MEG KÁROLY HERCEG

Károly brit trónörökös hét elismert művészt kért fel, hogy megfessék a még életben lévő brit holokausztúlélők portréját. A különleges kezdeményezésről a BBC készített dokumentumfilmet – írja a *Neokohn*.

A hét holokausztúlélő gyermekként került náci koncentrációs táborokba és gettókba a második világháború idején. „Mivel sajnálatosan, de elkerülhetetlenül csökken a holokauszt túlélőinek száma, remélem, hogy ez a különleges gyűjtemény iránymutató fényként fog szolgálni társadalmunk számára, emlékeztetve nemcsak a történelem legsötétebb napjaira, hanem az emberiség összekapcsolódására is, amellyel arra törekszünk, hogy jobb világot teremtsünk gyermekeinknek, unokáinknak és még meg sem született nemzedékeknek, ahol a remény győz a kétségbeesés felett, és a szeretet győz a gyűlölet felett” – fogalmaz Károly herceg a dokumentumfilmben.

100 ÉVES KORÁBAN ELHUNYT A SZOMBATI LIFT FELTALÁLÓJA

David Bennett számos olyan technológiai újítást talált fel, mely könnyebbé tette a szombat megtartását. Találmányait nem védette le, mert az egyetlen célja az volt, hogy „erősítse a szombattartást és segítse a zsidó népet” – írja az *Arutz7*.

A tudósként, mérnökként és feltalálóként is működő Bennett százéves korában hunyt el január 26-án, mindössze néhány hónappal felesége halála után, akivel 75 éven át éltek együtt.

Legismertebb találmányai közé tartozott a szombati lift, mely egy előre beállított programot követve folyamatosan működik, minden egyes emeleten megállva, így használata (sok döntvényhozó véleménye szerint) nem ütközik tilalomba szombaton és nagyünnepekkor.

Adakozás és szökőév: amikor a két fél eggyé válik

E levél címzettjei egy floridai Chábád közösség által rendezett adománygyűjtő vacsora résztvevői voltak. Bár február 18-i keltezésű, a Rebbe csak mintegy két héttel később, március 2-án írta alá, mielőtt elindult az apósa, az előző rebbe sírjához imádkozni. A nap során a Rebbe szívinfarktust kapott, ami a jobb oldala lebénulását okozta. Ez az utolsó ismert levél, melyet a Rebbe aláírt.

Isten kegyelméből

Kis purim, 5752. [1992. február 18.]

Brooklyn, N.Y.

A Levi Yitzchok hitközség 11. alkalommal megrendezett évi vacsorája minden résztvevője számára

Üdvözlés és áldás!

Válaszként a közelgő, II. ádár hónap 3-án, vasárnap megrendezendő vacsoráról szóló értesítésre gratulációt fejezem ki az elöljáróknak, az elnököknek, az al-elnököknek, a díszvendégeknek és a Levi Yitzchok-Lubavitch hitközség minden barátja számára, amiért elérték ezt a jelentős mérföldkövet. Ez különleges hangsúlyt kap idén, mert szökőév van. A szökőév jelentőségéről már szó esett korábban, ahogy az ez ezzel kapcsolatos gyakorlati tanulságokról is. Most egy dolgot szeretnék megemlíteni, mely kiemelten kapcsolódik az összejövetelükhöz. Ez pedig az adakozót jelképező Nap és a támogatottat jelképező Hold példája. Szökőévek alkalmával e két égitest találkozik egymással, így helyreáll a napév és a holdév közötti eltérés. Ennek következményeként megvalósul az az isteni akarat, hogy Peszách mindig áviv hónapban, tehát tavasszal legyen.

Ennek lényeges eleme e két égitest, az adakozó és a támogatott egymásra gyakorolt hatása. Az adakozó egyben támogatott is és a támogatott egyben adakozó is, a két fél eggyé válik és ezzel valósítják meg az isteni ter- vet mind a saját maguk, mind az egész világ számára.

Ez a gondolat különösen jól illik a zsidóság terjesztését szolgáló tevékenységeinkhez, ahol az adomány elsősorban az adakozótól ered, melyet a támogatott fél kap meg. Ezért annyira fontos, hogy az adakozás a lehető legteljesebb módon valósuljon meg mind mennyiségben, mind minőségben. A támogatott által befogadott Tóra és parancsolatok nem fakadhatnak pusztán a megszokás kényszeréből, hanem át kell hatniuk az illető gondolatait, beszédét és tetteit a mindennapok során, legyen szó istenfélelemről, a jellemvonások javításáról és ehhez hasonló dolgokról, melyeknek mindenhol, az otthonában, a zsinagógában és még az utcán is felismerhetőnek kell lenniük és azt kell tükrözniük, hogy mind-

ezek egy magas szinten álló szentségből fakadó tevékenység eredményei.

Annak érdekében, hogy az adakozás még teljesebbé váljon, az adakozók, az oktatók és az ifjúsági vezetők tartsák észben, hogy ők egyben támogatottak is, még hozzá rendkívül nagy mértékben, sőt összehasonlíthatatlanul jobban, mint amennyi erőfeszítést és munkát a tanítványaikba fektetnek. Hiszen ki tudná megbecsülni azon jutalom nagyságát, melyet azok kapnak, akik az Örökkévaló, a Királyok Királya, a Szent, áldassék Ő, gyermekeinek sietnek a segítségére?

Azonban ahhoz, hogy e tevékenységek a lehető legjobban és leginkább felelős módon valósulhassanak meg, szükség van az adakozók csoportjára, a Tóra azon támogatóira, akik megértik a zsidó oktatás fontosságát és a zsidó férfiak, nők és gyermekek értékét.

Ennek fényében biztos vagyok abban, hogy minden egyes résztvevő teljes mértékben élni fog azzal a hatalmas lehetőséggel, mely a Levi Yitzchok-Lubavitch hitközség már működő programjainak kiszélesítésével és intenzitásának növelésével valósulhat meg. Ebben az évben mindehhez még egy szempont kapcsolódik: ez egy teljes és hiánytalan év (melyben a lehető legtöbb nap van), ami arra tanít minket, hogy mindannyiunk kötelessége a lehető legtöbb jó cselekedetet megvalósítani.

Még különlegesebbé teszi az alkalmat, hogy az 5752. évet írjuk, mely héberül: ה'תשנ"ב. Az ebben szereplő héber betűk a következő szavak kezdőbetűi is egyben: ה' תהא שנת נפלאות בכל מכל כל – Ez az év mindenben, minden- nel kapcsolatban és mindennel együtt egy csodálatos év lesz. Az Örökkévaló minden biztonnal mindannyi- unknak csodálatos évet ad, tele materiális és spirituális javakkal.

Nagyrabecsüléssel és a siker áldásával, továbbá a fent leírtak megvalósulását és egy boldog és inspiráló Purimot kívánva,

M. Schwartz

A ZSIDÓ TUDOMÁNYOK NAGYÁGYÚI BUDAPESTEN

SIKERES FÉLÉVET ZÁRT AZ ASHKENAZIUM INTÉZET

„Minek méz a világ legnagyobb zsidó temetőjébe tanulni?!” – hüledezett Sam Fenster édesapja akkor, amikor a 24 éves amerikai fiatalember tavaly tavasszal bejelentette otthon, hogy Budapestre készül az Ashkenazium Intézet szeptemberben indult judaisztika képzésére. Összeállításunkban diákok és professzorok mutatják be a zsidó oktatás legújabb fellegvárát. WALLENSTEIN RÓBERT ÍRÁSA

INDULÁS BUDAPESTRE

A Clevelandben született, vallásos zsidó családban cseperedett Sam éppen egy irodai munkakörben heverte ki a Memphis Egyetemen eltöltött korábbi öt évét. Abban bízott, hogy valahol lesz alkalma folytatni történelmi tanulmányait. A több tízezer dolláros amerikai posztgraduális képzések azonban távolinak tűntek számára. Az, hogy most az egyik legaktívabb hallgatója a Milton Friedman Egyetemen immáron második szemeszterrel januárban újraindult Ashkenazium Intézetének, egy izraeli barátjának köszönhető, aki egy „jól hangzó, érdekes képzésként, kimagasló tudású professzorokat felvonultató” lehetőségként ajánlotta Samnek a budapesti képzést.

„Sosem voltam még ennyire távol a megszokott környezetemtől, de pár hét után már nagyon is otthonosan mozogtam Budapesten. Bár az itteni kulináris kínálat miatt mindennapos a csábítás, de tréfáit eddig még nem ettem itt sem. Szerencsére minden adott ahhoz, hogy Budapesten is tudjam tartani

a kóserságot” – idézi fel a kezdeteket a napokban Amerikából visszaérkezett diák beszélgetésünkkel, amelynek az adott apropót, hogy az EMIH fenntartásában működő egyetemen 2021 szeptemberében elindított történelmi intézet nemrég immáron a negyedik nemzetközi vendégprofesszorával kezdte meg második félévét. A hazai felsőfokú judaisztika oktatás színvonalának emelése céljából létrehozott Ashkenazium Intézet önálló mesterszakos vallástudományi képzését angol nyelvű MA szakként hirdették meg. Természetes tehát, hogy a diákok között nem csak magyarok vannak. „Amerikában egy ilyen mesterszak a többszörösébe kerülne, tehát nyilván fontos szempont volt a beiratkozásomban ez is, de amit ennél is fontosabbnak érzek, az az, hogy itt olyan tanárok óráira járhatok, akiknek korábban a tankönyveiből tanultam” – meséli Sam, aki, mint sok más amerikai, hangsúlyosan emeli ki azt is, hogy barátságosnak és biztonságosnak tűnik neki a város, eddig semmi kellemetlenséggel nem szembesült azért, mert az ut-

cán is kipában jár. Amit nem sikerült eddig maradéktalanul feldolgoznia, az a holokauszttal kapcsolatos ambivalens érzései. „Néha még mindig úgy érzem, hogy szellemek között járok. A pesti zsidó negyedben sétálva nem könnyű érzelemmentesen elmenni olyan helyek mellett, mint Theodor Herzl szülőhelye, vagy a világ egyik legnagyobb és legszebb zsinagógája. De az a tudat, hogy ezek mellett ott van egy tömegsír is a templomkertben, az azért elég háborzongató és bizarr. Ezzel együtt azt gondolom, hogy a zsinagógák, zsidó iskolák és óvodák működése, maga az élet jele a volt gettó területén egyfajta győzelem Hitler felett” – teszi hozzá.

ZSIDÓSÁGOT TANULNI OTT, AHOL AZT CSINÁLTÁK

Az európai zsidóság szellemtörténetét és kultúráját, zsidó vallásfilozófiát és misztikát, európai zsidó irodalmat és filozófiát ott tanulni, ahol Európa egyik legnagyobb zsidó közössége élt, és ahol az épített örökség ennyire autentikusan fennmaradt, nem mindennapos élmény.

Ezt megerősítette nekünk Sam is, aki a mesterszakos diplomája után akár még egy PhD-s képzésen is részt vehetne Budapesten. Januári hírek szerint ugyanis az Ashkenaziumban 2022 őszétől már nemcsak zsidó tudománnyal, történettel, szellem- és vallásfilozófiával, kánonjogtörténettel, de héber nyelvvél is megismerkedhetnek a diákok, sőt azt is tervezik, hogy PhD-s képzés is indul hamarosan.

AZ ELŐADÓK NÉZŐPONTJA

Sam idővel szeretne visszatérni Amerikába, mert ott akar elhelyezkedni egy zsidó oktatási intézményben történelemtanárként. Az sincs kizárva, hogy egyszer majd oktatóként tér vissza abba a budapesti intézetbe, ahol intellektuális idoljaitól hallgathat most előadásokat. Beszélgetésünk napján éppen az izraeli Bar-Ilan Egyetem professzora, Eric Lawee vezetett egy kurzust. Ő még Torontóból ismeri Michael Chighel filozófus professzort, aki az Ashkenazium dékánjaként felel a programért. Mint Eric Lawee mesélte, számára sem mindegy, hogy

előadásait hol és kikkel osztja meg. „Nagyon ígéretes ambíciói vannak az intézetnek. Biztos vagyok abban, hogy nem lesz nehéz sikeressé tenni nemzetközi vonatkozásban sem. Az askenazi zsidóság több száz éves kultúrtörténeti vonatkozásait különleges élmény Budapesten megosztani a hallgatókkal. Ez a szellem-történeti tananyag másképp rezonál azok között a falak között, amelyeket olyanok építettek, akiknek az ősei ehhez a népcsoporthoz tartoztak” – fogalmazott Eric Lawee, aki szerint az utóbbi években nemzetközi szinten is egyre több kutató foglalkozik az askenazi zsidó élettel. Olyan újabb eredményeket osztó is meg a hallgatóival, mint például az askenazi zsidó családok nő tagjainak eddig kevésbé ismert aktív szerepe. Nem csak a jiddise máme-imázsról van szó, hanem fontos alkotói és mozgatórugói voltak ezek a nők egy-egy korabeli családnak. Sokszor kereskedelemmel és az üzleti élettel is foglalkoztak. Lawee szerint az is figyelmet érdemel, hogy a középkorban különböző európai országokban milyen viszonyban áll-

tak az askenáz zsidók a muszlimokkal és a keresztényekkel.

„MINDEN INFRASTRUKTÚRA ADOTT”

A Kanadából 10 éve alijázott (Izraelbe kivándorolt) kutató szerint Budapestnek nagy reményei lehetnek arra, hogy hosszú távon fel tudja kelteni az érdeklődését erre a tudományos világra nyitott hallgatóknak. „Jó alap lehet, hogy itt jelenleg minden infrastruktúra adott egy sikeres intézményhez: van kóser étel, vannak működő zsinagógák, fantasztikus épületek és mindehhez valódi, aktív zsidó közösségek is párosulnak” – tette hozzá a professzor.

Az intézet alaptói a 2022 ősztől induló újabb tanévben a világi képzésekkel együtt is felvehető judaisztika szakot a Milton Friedman Egyetemen hat félévesre, heti 12 órás képzésre tervezi, és nemcsak azokat a jelentkezőket várja, akik valamelyik zsidó közösséghez tartoznak, hanem azokat is, akik érdeklődnek a zsidó tudományok iránt, és szívesen tanulnák egy másik, világi szak mellett.

„AZ ÁLMOM, HOGY BUDAPESTEN hozzunk létre egy találkozási pontot”

Interjú MICHAEL CHIGHELE professzorral, az Ashkenazium dékánjával

WALLENSTEIN RÓBERT

– Amikor először megkeresték azzal, hogy Budapesten fel kellene építeni egy ilyen történelmi intézetet, úgy képzelte el, hogy 2022 elején ott fognak tartani, ahol most?

– Nagyjából igen. Nyilvánvalóan azért azt nem hittük, hogy a Covid ilyen nagy hatással lesz az indulásunkra. Tartalmi összetételben és az infrastrukturális vonatkozásban nem lehet panaszunk, de az, hogy csak ennyi diákkal tudtunk kezdeni az első évben, ad némi hiányérzetet. Az elején közel 30-an jelentkeztek, most pedig a második szemeszter elején nem vagyunk többen 10 hallgatónál. Bár az is igaz, hogy nemzetközi vonatkozásban az ilyen típusú posztgraduális képzéseken nem szokott nagy csoport összejönni. Ezzel együtt remélem, a következő tanévben már jóval több hallgatónk lehet.

– Beszélgetésünk idején indult a második szemeszter, és most éppen az izraeli Bar-Ilan Egyetem professzora, Eric Lawee tartja kurzusát. A diákokon kívül okozott-e bármilyen kihívást összetaborozni az előzetesen tervezett nemzetközi tudományos szakembereket?

– Hála Istennek ez egyáltalán nem volt kihívás, sőt mondatom, hogy

könnyű volt. Az összes meghívott professzor örömmel jött Budapestre, mindannyian kíváncsiak voltak a városra. Többen sosem jártak még itt, és mindannyiunkban ott volt az elköteleződés a program nemzetközi sikeressége iránt. Az általam megkeresettek közül – és ezek objektív lencsén keresztül nézve is egytől egyig világszínvonalú nemzetközi szaktekintélyek – egyetlen egy sem utasította el a megkeresésünket.

– Nemrég jelentették be, hogy szeptembertől a mostani posztgraduális képzés mellett elindítanak egy alapszakot is zsidó történelemmel, filozófiával, vallásismerettel. Ezzel már két diploma megszerzésére, sőt a héber nyelv elsajátítására is lehetőséget ad intézetük a Milton Friedman Egyetem keretein belül.

– Igen, sőt már azon is dolgozunk, hogy PhD-programot is tudjunk majd ajánlani a diákoknak. Fontos szempont nálunk, hogy alapvetően angol nyelven zajlik az oktatás, ezzel is szeretnénk nemzetközivé tenni a kurzusokat, és jobban megismertetni az Ashkenaziumot a világgal. A magyar diákoknak pedig szeretnénk abban is segíteni, hogy tananyag elsajátításával – akár a vallások kialakulásának történetén

keresztül – megismerhessék a mai, bonyolult közel-keleti helyzet történelmi gyökereit is, és mindezzel hitelesebb képet kapjanak Izraelről is.

– Meséljen egy kicsit a vendégprofesszorairól. Milyen tapasztalatokat gyűjtöttek eddig Budapesten?

– A Yale, a Harvard, University of California, a New York-i Touro College, az izraeli Bar-Ilan és a Tel Aviv University, valamint a német Bergische Universität Wuppertal professzorait sikerült megnyernünk első évünk mesterszakos vallástudományi képzéséhez. Azt hiszem, ezek az intézmények nem szorulnak bemutatásra. Éddig négyen tartottak kurzusokat nálunk. Mellettük Köves Slomó rabbi és én is vezettem egy kurzust. A nemzetközi vendégek számára Budapest egy szerethető, biztonságos és vonzó városnak találtatott. Akik már megtartották az előadásait, mind jelezték, hogy hisznek a program jövőjében, fontosnak érzik a mi misszióinkat és örömmel jönnek vissza jövőre is. Azért az sem egy utolsó szempont, hogy ezek közül a professzorok közül – a zsidó szellemi történettel kapcsolatos évtizedes kutatásaik és tanításaik ellenére – az askenázi történelmi területeken, és részben

természetesen Magyarország is ide tartozik, nem mindenkinek volt korábban élő kapcsolata. De legalábbis nem biztos, hogy tartottak kurzusokat. Tehát van egy érzelmi hatása is a történetnek, hiszen számukra is egészen más azon a területen tanítani, amely pár száz éve még az askenázi zsidóság egyik otthonának számított.

– Az, hogy Közép-Kelet-Európa legnagyobb zsidó közösségének a központjában, a budapesti zsidó negyedben található az önök kampusza, mennyire lehet vonzó faktor a diákoknak?

– Ez a kezdetektől fogva egy fontos szempont volt és erre nagyon sokat építettünk is, mert bár a Milton Friedman Egyetem központja Óbudán van, azt gondoltuk, hogy az előadásoknak itt kellene helyet találnunk. A nevünk, az Ashkenazium az európai zsidóság hagyományos askenáz megnevezésére utal. Mivel a zsidó tanulmányokon belül kifejezetten az európai zsidóság szellemtörténetével és kultúrájával foglalkozunk, mindezt ebben a régióban, úgy érzem, hogy az autentikus környezet sokat tud tenni a sikerességünkhöz. A tervek között szerepel, hogy két helyszínen fogunk kurzusokat tartani, de a jelenlegi formában most még csak a Vörösmarty utcai, nemrég megújult zsinagógát, a Pesti Stribelt használjuk. Később szeretnénk a Vasvári utcában is előadásokat tartani, amely Budapest egyik legrégebbi jesivája volt és a mai napig komoly vallási központ. Ez nyilván annak is függvénye, hogy jövőre mennyi diákunk lesz.

– Az önök Facebook-oldala elég aktívan reflektál a képzésük minden napjaira. Már egy TikTók videóban is hirdetik, hogy milyen is a diákélet Budapesten. Ami megütötte a figyelmet, az egy olyan bejegyzés volt, amelyben az szerepelt, hogy regisztráció alapján bárki részt vehet a most éppen zajló kurzusukon.

– Ezt a felhívást a helyzet hozta. Ki akartam nyitni a teret, hogy mások is kedvet kapjanak arra, hogy ha ilyen neves professzorok előadá-

ÚJ KÉPZÉS A MILTONON: ZSIDÓ TUDOMÁNYOK ALAPKÉPZÉSE

Két diploma megszerzésére és a héber nyelv elsajátítására is lehetőséget ad a Milton Friedman Egyetem Ashkenazium Intézetének új, zsidó tudományok alapképzése. Az ősztől induló és világi képzésekkel együtt is felvehető szakot azoknak a fiataloknak ajánlják, akik szeretnék jobban megismerni a zsidóságot.

A Milton Friedman Egyetem belvárosi kampuszú Ashkenazium Intézete szeptemberben, levelező tagozaton indítja el az új, zsidó tudományok alapszakot.

A hat féléves, heti 12 órás (két és fél tanítási nap) képzésre nemcsak azokat a jelentkezőket várják, akik valamelyik zsidó felekezethez tartoznak, hanem azokat is, akik érdeklődnek a zsidó tudományok iránt, és szívesen tanulnák egy másik, világi szak mellett.

Az alapképzés tervezett témái között szerepel: zsidó történelem, zsidó filozófia, zsidó vallásismeret, továbbá a héber nyelv alapfokú oktatása.

A tananyag elsajátításával a hallgatók megismerhetik a mai, bonyolult közel-keleti helyzet történelmi gyökereit és a vallások kialakulásának történetét is. A szeptemberben induló képzésre máris lehet jelentkezni.

„Úgy látjuk, hogy egyre több fiatal érdeklődik a téma iránt. A most induló zsidó tudományok szak egy másik, népszerű világi BA képzéssel is kombinálható, így párhuzamosan két diplomát szerezhetnek a jelentkezők. Ezzel a speciális tudással és a héber nyelv elsajátításával pedig a végzősök előnnyel indulhatnak majd a munkaerőpiacon” – mondta a képzésről Dr. Schottner Krisztina, oktatási rektorhelyettes.

A zsidó tudományokkal kombinálható alapképzések: emberi erőforrások, gazdaságinformatikus, gazdálkodás és menedzsment, kommunikáció és médiatudomány, közösségszervezés, nemzetközi gazdálkodás, nemzetközi tanulmányok, pénzügy és számvitel, politikatudományok, szabad bölcsészet és szociológia. Ezekre a szakokra olyanok is jelentkezhetnek, akik az új hitéleti képzéssel együtt szeretnék felvenni valamelyiket.

Az alapképzés a rabbinikus tanulmányok képzéssel is végezhető párhuzamosan, mely további heti 12 óra (két és fél tanítási nap) elfoglaltságot jelent. A rabbinikus tanulmányok képzés tematikájába a zsidó liturgia, középfokú halachikus tanulmányok, illetve felsőfokú héber és alapfokú jididis nyelvoktatás tartozik.

„A zsidó tudományok alapképzés elindítását azért tartom fontosnak, mert a zsidó közösségnek nagy szüksége van azokra a szakemberekre, akik elmélyültek a zsidó történelemben, ismerik és gyakorolják a vallási szokásokat, illetve munkájuk során – ha más végzettséget is szereznek – képviselni tudják a zsidóság világszemléletét” – mondta Köves Slomó, az EMIH-Magyar Zsidó Szövetség vezető rabbija.

A Zsidó Tudományok alapképzés hallgatóit – bizonyos feltételek mellett – az EMIH jelentős havi ösztöndíjjal támogatja majd.

zsido.com

sa Budapesten hozzáférhető, akkor az mindenkinek – az előadónak és a diákoknak is – hasznos lehet, mert ezzel élénkebb és aktívabb lehet a tanulási folyamat. A nemzetközi sztenderd szerint más egyetemeken is hirdetnek olyan kurzusokat, ahol a beiratkozott diákok mellett mások is részt vehetnek. Persze nekik

nem kell teljesíteni semmilyen követelményt, pusztán az intellektuális, pezsgő szellemi kaland élménye várhat rájuk.

– Az előzetes hirdetések alapján azt is lehetett tudni, hogy magyar diákok kedvezményes tandíj ellenében vehetnek részt a képzésen. A külföldieknek

is körülbelül 8000 euróban szabták meg a képzés teljes, négy féléves díját. Ez mennyire nevezhető egy bevezető ár-nak? Mi a terv a következő évben?

– A magyaroknak és a külföldieknek is mások a lehetőségeik egy ilyen kurzuson való részvételre. Az amerikai diákok számára ez a tandíj nagyon kedvezőnek számít, majd-hogynem olyan, mintha valamiféle ösztöndíj lenne. A járványhelyzet miatt úgy határoztunk, hogy a magyar diákoknak idén jelképes összegért, szinte térítésmentesen férhető hozzá az oktatás. Most azt tudom mondani, hogy a tervek szerint jövőre is hasonló keretek között szeretnénk folytatni. Vagyis ismét nagy kedvezményekkel várjuk a diákokat. A program rendszere olyan, hogy nem évenként haladunk, hanem kurzusonként. Tehát egy diák bármikor csatlakozhat hozzánk. Nálunk nincsenek félévek, hanem az idelátogató tanárok előadásait lehet hallgatni, átlagosan 10 napos turnusokban. Tehát bármikor csatlakozhatnak hozzánk a hallgatók, és amikor összegyűjtötték a megfelelő mennyiségű kreditet, 10 vagy 20 kurzust elvégeztek, akkor megkapják a diplomájukat.

– Mik a követelményei a vizsgáknak? Az ön elképzelése szerint később mihez fog tudni kezdeni egy Ashkenazium Intézetben szerzett diplomával valaki?

– Nálunk nincsenek vizsgák. Ahhoz, hogy valaki megszerezze mesterképzésünkön a diplomáját, húsz kurzust kell teljesítenie. Mindegyik kurzus egy-egy hosszabb esszé megírásával abszolválható. A tanulmányok legvégén pedig egy kisebb disszertációt kell írni, ami egy nagyobb lélegzetvételű esszé. Ami pedig a diploma értékét illeti: mint minden más humán végzettségénél, itt sem lehet explicit lemodellezni, hogy milyen sikerrel szerepelhet valaki a munkaerőpiacon. Nyilvánvaló, hogy ezzel a diplomával sem fog senki orvosként vagy ügyvédként elhelyezkedni. Azt gondolom, hogy az itt megszerzett diploma elsősorban azoknak az embereknek segíthet munkához jutni, akik valamifé-

Különleges találkozó: Michael Chighel első (és teljesen váratlan) találkozása egyik kedvenc festményével, Molnár József: Ábrahám kiköltözése című művével a Nemzeti Galériában

le zsidó tudomány, történelem vagy hittel kapcsolatos tanítási munkakörökben szeretnének állásba kerülni. Olyan oktatási vagy vallási intézetnél, ahol szükség van tanárra, ezek a diplomák jó ajánlóként szolgálhatnak majd. A nagyvilágban pedig ma már egy budapesti képzésen, és az askenázra utaló intézményben megszerzett diploma bárki figyelmét felkeltheti.

– Több mint egy éve dolgozik Magyarországon. Nyilvánvalóan tudja, hogy Budapesten van egy nagyon régi zsidó egyetem. Ha valaki eddig szeretett volna diplomát szerezni judaisztikából, akkor az eddig oda fordulhatott. Mivel győzne meg engem abban, hogy önöket, és ne az OR-ZSE-t válasszam?

– Azt hiszem, hogy a válasz ott van a honlapunkon. Bárki, aki megnézi, hogy milyen tanárokat sikerült előadóként magunk köré gyűjteni, kitalálja a választ. A világ három legnagyobb zsidó judaisztika professzora része a mi képzésünknek. Olyan fantasztikus tudósokról beszélek, akiknek a világ összes pontján alapműként használják a tankönyveit. Erre mondják, hogy a zsidó tudományok nagyágyúit jöttek össze. Minden tisztelem az OR-ZSE munkatársaié, de azt hiszem, hogy nincs igazi verseny közöttünk.

– Nem tudom, mennyire engedett teret a hazai zsidó közélet megosztottságának az intézete felépítésében, de mindenki tudja, hogy ma elég jelentős a nézetkülönbség a két legjelentősebb zsidó szervezet között. Ennek bármilyen hatását érezte-e az elmúlt időkből?

– A Facebookon volt néhány igen-csak gonoszkodó megjegyzése olyan OR-ZSE-n tanító előadók-nak, akik különféle vádakkal illették engem. Bizarrr állítások, összeesküvés-elméletre emlékeztető kommentek voltak ezek. Például olyan, hogy mi ebrudaltuk ki Budapestről a CEU-t, és nem vagyunk legitimek, meg hogy mi az Orbán Viktor pártján állunk... Ezeket a negatív megjegyzéseket jó jelnek tekintem, mert mögöttük olyan kicsinyes irigység érződik, amely azt feltételezi azokról, akikkel ilyen fajta érzelmeket fogalmaznak meg irányunkba, hogy fogalmuk sincs arról, hogy mit csináljanak és valódi válaszuk sincs a mi aktivitásunkra.

– Budapest előtt hét évig dolgozott Bécsben a Lauder Business Schoolban, ahol szakmailag ön felelt az egyetem judaisztika karáért. Mit tart a legnagyobb eredményének?

– Az hitelesebb lehetne, ha azokat kérdeznék meg, akik az ottani működésem idején voltak növendékek.

Nagyon különféle emberek tanultak ott: a volt Szovjetunió területeiről, Dél-Amerikából, Bulgáriából és még sok-sok egészen más kultúrájú országból is érkeztek Bécsbe. Volt az iskolának egy amerikai szponzora. Nagyon sok pénzt adtak nekünk a programjaink fejlesztéséhez, és rendszeresen adatokra hivatkozva akartak különféle kimutatásokat kapni, visszaigazolásokat tőlünk. Mint például hogy naponta hányan tették fel a tfilint, sábeszkor a lányok közül hányan gyújtottak gyertyát és hasonlók. Én mindig azt mondtam nekik, hogy szerintem nem ez a legfontosabb. A mai napig úgy érzem, hogy az ott kialakult közösségi kapcsolatok és az a nagyon sok házasság, ami onnan ered, számomra a legnagyobb eredménye az ottani évek munkáinak. Ezek zsidó házasságok lettek, amely olyan zsidók között kötött, akik máskülönben talán sosem találkoztak volna, de az ott eltöltött pár év összehozta őket. Mi tudtuk megteremteni a platformot ahhoz, hogy zsidó életek folytatódhassanak közösen. A másik, ami kiemelhető, hogy nagyon sok

ott végzett diák vallásában megerősödött zsidó hitű emberként éli életét, hiszen az élmény, amit velünk együtt tapasztalhattak meg, az megtette hatását.

– Budapesten milyen céljai vannak ezzel az intézettel? Milyennek képzeled a következő éveket?

– A legfontosabb célom egy híd kiépítése Izrael és Amerika között. Egy híres amerikai író, Raul Hilberg 1945 után írt könyvének az a címe, hogy Az európai zsidók elpusztítása. Elég erős cím ez, az európai zsidók számára kifejezetten rémisztő. Gondoljon bele: azt állítja valaki, hogy önt mint európai zsidót elpusztították, pedig hát ön itt van, az ön nagyszülei, szülei nem mentek sehova. A legtöbb amerikai és legtöbb izraeli zsidó számára Európa közepe egy halott hely, gyakorlatilag egy temető a holokauszt után. Nagyon kevesen vannak az előbb említett két országban, akik komolyan gondolják azt, hogy valami változás történhet Európában. Pedig tudjuk, hogy például Magyarországon azért a '90-es évek óta komoly változás zajlik.

Az én álmodom ezzel az iskolával az, hogy a mai világban a zsidóság két fő központja – Izrael és Amerika keleti partja – között itt, Budapesten hozunk létre egy találkozási pontot.

Tudjuk jól, hogy a zsidó történelemben különféle időkben a zsidóság központjai máshol voltak mindig. Volt amikor Babilonban, volt amikor Spanyolországban. De ne felejtjük el, hogy Kelet-Európa is évszázadokig volt a judaizmus virágzó bázisa, itt volt a zsidó élet és a zsidó tanulás központja, ami 1945-ben véget ért. Nincsenek olyan vágyálmaim, hogy itt ismét egy olyan vallási megújulás jöjjön létre, mint korábban, de azt hiszem, hogy Budapestnek megvan az esélye arra, hogy ha ide tud vonzani izraeli vagy amerikai tudósokat, a zsidóság iránt nyitott gondolkodókat, akkor az mindenki számára előnyös lehet, nemcsak Budapestnek hanem a régióknak is. Sziklaszilárd meggyőződésem, hogy ha intelligens zsidók egymásra találnak és megvan bennük a jóakarát és a készség az együttgondolkodásra, akkor abból csak jó dolog alakulhat ki.

ASHKENAZIUM

Graduate School
for Jewish Studies

KÓSER-E A DISZNÓSZÍV- TRANSZPLANTÁCIÓ?

A ZSIDÓ JOG ÉS A ZSIDÓ KULTÚRA
HOZZÁÁLLÁSA A SERTÉSEKHEZ

2022. január 7-én az Egyesült Államokban, Marylandben egy genetikailag módosított sertésszívet ültettek be egy emberbe. Ezzel az 57 éves David Bennett lett az első a világon, akin ilyen beavatkozást hajtottak végre. Ahogy a korszakalkotó műtét híre elterjedt a közösségi médiában, azonnal megindult a kérdések áradata hozzám, hogy szabad-e egy zsidónak elfogadnia egy sertésből származó szervet, vagy sem. OBERLANDER BÁRUCH RABBI ÍRÁSA

KORSZAKALKOTÓ MŰTÉT

Hogy mennyire fontos ez a téma, jól mutatja, hogy a témáról tartott előadásomat, melyet a Virtuális Bét Midrásban lehetett előben követni nemrégiben, azóta több százan nézték meg. Az alábbiakban ennek az órának a sertéssel foglalkozó főbb pontjait most írásban is közlöm.

Magáról a szervátültetésről hatoldalas fejezet található a nemrégben újra megjelent *Zsidó jog és etika* című művem első kötetében¹. A 2003-ban született tanulmányban elsősorban az emberi szervek beültetésével foglalkoztam, mind élő donorok, mind elhunytak szerveinek transzplantálásával. Ebben külön részben foglalkoztam a szívátültetéssel is. Ezeket nem kell újra tárgyalni itt.

Fontos alapelv, hogy a háláchá² szükség esetén minden olyan orvosi műveletet megenged, amelyről tudható, hogy reálisan sokkal többet nyerünk vele, mint amennyit vesztenénk nélküle, és amelyekkel komoly betegséget lehet elkerülni vagy gyógyítani.

Bennett állapota annyira rossz volt, hogy ez volt az utolsó esélye az életben maradásra. „Vagy meghalok,

vagy végrehajjták ezt a transzplantációt. Tudom, hogy ez egy elkészített próbálkozás, de ez az utolsó választásom” – nyilatkozta a férfi egy nappal a műtét előtt. Ekkor már hat hete gépek tartották működésben a szívét. Ilyen esetben a háláchá támogatja, hogy akár elsőként próbáljunk ki új, embereken még nem tesztelt eljárásokat is, hiszen kizárólag ezzel az új lehetőséggel kapunk esélyt az életre.

A DISZNÓ TISZTÁLTALANSÁGA

Itt kell megjegyezni, hogy még azt sem kifogásolja a háláchá, hogy az orvosok génmódosítást hajtottak végre annak érdekében, hogy a páciens szervezete ne lökje ki az állat szívét és hogy az működőképes legyen az ember testében³, itt most magára a sertésszerv felhasználásának kérdésére fókuszálunk.

A disznóról mint tisztátalan állatról, két helyen is ír a Tóra⁴: „És a sertést, mert hasadt patájú az, de nem kérődző, tisztátalan az nektek: húsból ne egyetek és dögműkhöz ne nyúljatok”.

Később egy sajnálatos eset kapcsán a bölcsek⁵ ezt a tilalmat kiter-

jesztették a sertés tenyésztésére is: még akkor sem szabad disznót tartania zsidóknak, ha nem saját fogyasztásra szánják.

Később a disznó lett a szimbóluma az undorító, piszkos állatnak éppúgy, mint a rituális tisztátalanságnak is – annyira, hogy a háláchá⁶ azt mondja, hogy ugyanúgy, ahogy legalább 4 *ámá* (1.92 m) távolságot kell tartani emberi ürüléktől⁷, hasonlóképpen ugyanekkora távolságot kell tartani a disznó szájától, mert azzal eszi a moslékot. A *Példabeszédek* a díszes, de értéktelen dolgok klasszikus példájaként használja a disznót⁸: „Arany gyűrű sertésnek orrában, szép asszony, de ész híján”.

Annak ellenére, hogy a Talmud⁹ olyan isteni dekrétumként rögzíti a disznóévs tilalmát, mint amit nem lehet megérteni, Maimonidész¹⁰ mégis a sertés fizikai piszkosságával magyarázza annak rituális tisztátalanságát.

TÁVOLSÁGTARTÁS A DISZNÓKTÓL

A disznó szimbolikus tisztátalanságát az is jól mutatja, hogy a héberben már a talmudi időkben¹¹ és később a jiddisben is elterjedt az a szokás,

hogy nem is ejtik ki a „disznó” szót, hanem a „más dolog” jelentésű *dovar ácher* (*dávár ácher*) kifejezést használják helyette.

Nagyon erősen látszik ez a hozzáállás azon is, hogy Izrael földjén már az államalapítás előtt is tiltották a disznótenyésztést. Ezt a Kneszet végül hivatalos törvényként 1962 júliusában fogadta el, nem vallási törvényként, hanem mint zsidó kulturális szimbólumot. A ma is érvényben lévő rendelet alól kivételt képeznek az olyan települések, ahol keresztény arabok élnek nagy számban. (A sertéshús importálását és forgalmazását nem tiltja a törvény...)

MIÉRT NEM ESZÜNK SERTÉSHÚST?

Azt írja a Midrás¹², az ember ne mondja, hogy „a lelkem undorodik a disznóhústól [és ezért nem vagyok képes megenni azt] vagy hogy nem vagyok képes *sáátnéz* [kevert szálú]¹³ ruhát fölvenni, hanem mondja azt, képes vagyok rá, de Mennyei Atyám megtiltotta nekem”.

Ennek kapcsán teszi fel a kérdést a krakkói Mose Iszerlesz rabbi (1530–1572), a *Sulchán áruch* társszerzője¹⁴, hogy miért a disznóhús kapcsán mondja ezt a Talmud. Miért nem használ más nem kóser állatokat példaként?

Azért, mert szerinte a zsidókból a disznóévs tilalma a sok-sok generációnyi idő alatt olyan undort váltott ki magával a sertéssel szemben, ami miatt taszítóbb számukra a disznóhús fogyasztása, mint más nem kóser ételé. Látható ugyanis, hogy még a RÖMÁ szerint is létezik egy undor, ami megakadályoz bennünket a disznóévsben. Barátom, Marc Shapiro professzor úgy véli¹⁵, ez a magyarázat pont ellentmond a Midrásnak, hiszen a midrási idézet azt mondja, hogy képesek lennénk enni a tiltott húsból, csak az isteni törvény miatt nem tesszük. Szerintem azonban nincs igaza a professzornak, mert a Talmud csak azt akarja, hogy az ember megértse, hogy a disznótól való tartózkodás alapja nem az ember természetéből fakadó dolog, hanem isteni parancs,

de ez nem zárja ki azt, hogy valaki olyan mélyen átérzi ezt, hogy a teste már nem kívánja, és undorodik tőle.

HONNAN TUDTA ÉDESANYÁM, UNDO RÍTÓ-E A SERTÉSHÚS?

Egyike vagyok annak a nagyon kevés vallásos haszid gyereknek, aki vallásos haszid családban nevelkedett, és a szülői házban egyértelművé tették számára, hogy a disznóhús nem undorító. Hat-hét éves lehettem, amikor a *chéder*ből hazaérve felajzva meséltem anyukámnak, hogy a disznóhús milyen undorító – talán éppen a disznóhús tilalmáról tanultunk aznap az iskolában. Erre anyukám rám nézett és azt mondta: „drága fiam, ez nem így van. A disznóhús nem undorító étel, finom az!” Megdöbbenetek ezek a szavak, mert olyan meggyőződéssel beszélt, mintha saját tapasztalatából mondta volna. Rákérdeztem, anyu, honnan tudod ezt? Erre ő: „mert ettem, mégpedig úgy, hogy szabad volt nekem azt ennem”. Mikor kérdeztem, hogy ez hogy lehetséges, elmesélte, hogy a második világháború alatt, amikor Bécsbe voltak deportálva¹⁶ és alig volt ételük, akkor volt, hogy disznóhúst kaptak enni. „A felnőttek nem ették meg”, mesélte édesanyám, „de nekünk, gyerekeknek odaadták, mert muszáj volt a fiatal testünket táplálniuk. Így ez meg volt engedve, mert életmentésnek számított. És innen tudom, hogy nem undorító, hanem finom”.

Ehhez a történethez érdemes felidézni Lichtenstein Hilél (1900–1979) szilágykrasznai rabbi szavait¹⁷, melyeket a holokauszt során mondott, amikor arról akarta meggyőzni a zsidókat, hogy nyugodt szívvel megehetik azt a kevés ételt, amit kapnak, mert ez életben fogja tartani őket, és nem kell figyelniük a kóseragra: „Ha lenne most disznóhúsom, én mennék körbe és osztogatnám, mert ennek az evése most micva lenne”¹⁸.

ÁLLATI EREDETŰ SZERVEK

Mindezek után elképzelhető lenne, hogy a háláchá megengedne disznószívet ültetni az emberbe?

A válasz az, hogy igen.

Ahogy a korábban említett tanulmányomban írtam, az állati szerv átültetése nem tiltott, még akkor sem, ha a „donor” nem kóser állatfajhoz tartozik. Effajta eljárás már korábban is létezett, ilyen volt például a disznóból átültetett hasnyálmirigy vagy szívbillentyű. Mivel a disznóra vonatkozó tilalom az evésre vonatkozik¹⁹, s nem arra, hogy más módon felhasználjuk, akár szervátültetésre is. Különösen igaz ez, ha életmentésről van szó, hiszen, ahogy láttuk fentebb, az életmentés esetén még akár fogyasztani is szabad lenne a disznóhúst²⁰.

Ebben a témában a zsidó hozzáállás eltér attól, amit a disznót szintén nem fogyasztó iszlámnál látunk – náluk annyira tisztátalan állatnak számít ez az állat, hogy semmilyen felhasználása nem elfogadható számukra. A zsidóságnak azonban semmiféle fenntartása nincs pl. a disznóbőrökből készült tárgyak, cipő, dzseki vagy akár kipa használatával szemben. Sőt, ha valaki úgy véli, az hasznos, akkor akár a magyar népi gyógymódot is alkalmazhatja, miszerint a köhögő beteg mellkasát éjszakára disznózsírral bekenve dunsztolják...

Ebben a témában épp a napokban érkezett hozzám egy kérdés: „*Pótolni szükséges az ínyemet, és a fogorvos ehhez olyan orvosi anyagot kíván felhasználni, mely sertésből származik. Mi a véleménye erről, utasít-sam el? A beavatkozás nyilván nem életmentő, de az egészséges fogazat megtartásához szükséges, nem esztétikai célból. Ragaszkodjak más-honnan vett, saját szövet felhasználásához, ami ugyanakkor hosszabb felépülést és további fájdalmat okoz?*” Erre a kérdésre azt válaszoltam, hogy hiába kerül itt a szájba a sertésből származó darab, mivel már fel van dolgozva, nincs semmi íze és nem fogja megenni, ez is megengedett.

DISZNÓ ÉS EMBER KÖZÖTTI HASONLÓSÁG

Érdekes, hogy kifejezetten a disznó és az ember különböző testrészeinek hasonlóságára – ami lehetővé teszi a transzplantációt – már a talimudi bölcsek is rámutattak²¹.

A háláchá szerint, ha valami nagy baj fenyegeti a közösséget, akkor a város *bét dinje* kihirdet egy, a közösség tagjaira nézve kötelező böjtnapot²², hogy az ehhez kapcsolódó imákkal háírtsák el az égi ítéletet. Ennek kapcsán elmondja a Talmud, hogy egyszer, amikor Jehúda rabbinak megemlítették, hogy a disznók között járvány tört ki, akkor ő böjtnapot hirdetett. Talán azért hirdette ki – veti fel a Talmud –, mert azon a

betartották a kóserság szabályait is. Egyik nap a fiatalember büszkén mesélte nekem, hogy előző nap egy antikvitásokat áruló boltban jártak, ahol láttak egy disznóbőrrel bevont étkezőgarnitúrát. A feleségemnek nagyon tetszett, mesélte a férj, nagyon szerette volna megvenni, de mondtam neki, hogy erre nincs lehetőség azután, hogy mi kóserek letünk. Mindezt láthatóan az elismerésemet várva mondta el, én pedig

vel. Ezért Bennetet tíz év börtönre ítélték, amiből hatot ténylegesen le is ült. A megkéselt férfi olyan súlyos sérüléseket szenvedett, hogy megbémult, tolókcocsiba kényszerült és 40 éves korában, 2007-ben meghalt.

Leslie Shumaker Downey, Bennett egykori áldozatának testvére most felpanaszolta, hogy Bennett „kapott egy esélyt az életre. Ed, a testvérem nem kapott esélyt az életre. Ed halálos ítéletet kapott”. Dow-

Mexikóban gyártott, disznóbőrből készült étkezőgarnitúra

véleményen volt, hogy ha egy állatfaj körében járvány van, akkor az átterjedhet más fajokra is és attól félt, hogy zsidók által is tartott állatai veszélyben vannak? „Nem”, válaszolja meg a Talmud, általában nem kell attól tartani, hogy egyik fajról a másikra terjedne a járvány, „de a disznó más megítélés alá esik, mivel a gyomruk hasonló az emberéhez”, ezért attól kell tartani, hogy a sertéseket sújtó betegség az emberek között is el fog terjedni.

DISZNÓBŐR BÚTOROK

Emlékszem, hogy a '90-es évek végén járt a Vasváriba egy fiatal házaspár, akik egyre komolyabban bekapcsolódtak a zsidó életbe, mígnem teljesen vallásos, szombattartó zsidók nem lettek, akik természetesen

hezitáltam, hogy hogyan kellene erre helyesen reagálnom. Észrevette a bizonytalanságomat, így rákérdezt: rabbi úr, ezek szerint nem lenne probléma ezzel a bútorral? Erre már elismertem, hogy semmi probléma nincs velem, hiszen nem szoktuk a széket vagy az asztalt elfogyasztani... Az sem okoz gondot, ha az étel érintkezik az asztallal, hiszen a bőr feldolgozva érkezik, nem kell attól tartani, hogy keveredik az étellel²³. Erre a fiatalember csak annyit kért, a feleségének ne áruljam ezt el...

KI ÉRDEMLI MEG A KÍSÉRLETI KEZELÉST?

Időközben jelentkezett egy család, melynek az egyik tagját David Bennett 1988-ban megkéselte, amikor észrevette, hogy kikezdett a feleségé-

ney ezzel megkérdőjelezte az eljárás etikus voltát és azt, hogy Bennett megérdemelte-e a beültetést²⁴.

Noha Downey felháborodása érthető, vizsgáljuk meg, hogy háláchikus szempontból jogos-e a felvetése!

A Talmud²⁵ a következő verset idézi a botozás kapcsán a Tórából²⁶: „Negyven ütést verethet reá... ezáltal megbecstelenítve lenne testvéred...”, ebből következtet arra, hogy amikor valaki megkapta már a büntetését a vétkéért, akkor utána már újra „testvérként” említjük, jelezve, hogy újra teljes jogú tagja a közösségnek. Tehát, aki már megbűnhődött, az nem számít úgymond büntetett előéletűnek. Mivel David Bennett már leülte a rá kiszabott büntetést, ugyanazt a bünt

nem lehet még egyszer felróni neki. Ha ugyanis korábbi vétke miatt hátrányba kerülne a büntetése letelte után, akkor az olyan lenne, mintha kétszer bűnhődne egy vétékért.

Ezenkívül a *Sulchán áruch*²⁷ explicit kimondja, hogy egy kísérleti eljá-

rás esetében semmiképpen ne válogassunk a jelöltek között az alapján, hogy kinek jár és kinek nem²⁸; önmagában az, hogy megkapja a kezelést, az egész emberiségnek a hasznára van, hiszen az eljárás tesztelésével fejlődik az orvostudomány. Ez egy-

ben egyébként válasz egy mások által emelt kifogásra is. A műtét óta ugyanis más információk is napvilágot láttak Bennetről. Ezekből kiderül, hogy nem volt hajlandó változtatni az életmódján és orvosai kérése ellenére sem tett lépéseket a magas vérnyomás és más egészségügyi problémák kezelésére, amivel az állapota kialakulásához ő maga hozzájárult. Többekben felmerült a kérdés, hogy ezek után etikus-e közpénzből finanszírozni neki ezt a drága sertésszív-átültetést. Szerintem, mivel kísérleti eljárásról van szó, amelynek tapasztalataiból mindannyian közösen profitálunk, a háláchá szerint nem érdemes az orvosi szempontokon túl más kritériumok szerint válogatni.

Kívánok David Bennetnek teljes gyógyulást és hosszú életet, és bizonyosodjon be, hogy a technológia működőképes, ami megoldást jelenthet a világszerte tapasztalható szervhiányra, ami miatt csak az Egyesült Államokban naponta 17 ember hal meg a 110 ezer közül, aki szervátültetésre vár.

¹ 16. fejezet; ² Lásd *Encyclopedia of Medicine and Jewish Law* (héber) 3. kötet 93–94. oldal; ³ Lásd *uo.* 7. kötet 783–785. oldal; *A rabbi válaszol* 2. kötet 43. fejezet végén; ⁴ 5Mózes 14:8., 3Mózes 11:7.; ⁵ Talmud, *Bává kámá* 82b.; *Sulchán áruch* CM 409:2.; ⁶ Talmud, *Bráhot* 25a.; *SÁ OC* 76:3.; ⁷ Lásd *SÁ uo.* 79:1.; ⁸ 11:22.; ⁹ *Jomá* 67b.; ¹⁰ *A tévelygők útmutatója* 3:48.; ¹¹ *Sábát* 129a-b.; ¹² Idézi RáSI kommentárjában a 3Mózes 20:26-hez a *Torát kohánim, Kdosim* vége alapján; ¹³ 3Mózes 19:19., 5Mózes 22:11.; ¹⁴ *SuT háRöMÁ* responsum 54. fejezet; ¹⁵ <https://seforimblog.com/2021/12/gelatin-abraham-goldstein-r-moses-issler-and-more-part-2/>; ¹⁶ Lásd *Egység* 107. szám 14–17. oldal, 108. szám 16–17. oldal; ¹⁷ *Háváv miKárszná* 56. oldal; ¹⁸ Lásd még *uo.* 57–58. oldal és írása a *Kávánát hálév* responsumában OC 37. fejezet; *Holokauszt és Háláchá* 5. fejezet; ¹⁹ Maimonidész: *A tiltott ételek szabályai* 2:1.; ²⁰ Lásd még *A rabbi válaszol uo.*; ²¹ *Táánit* 21b. Lásd még *Sulchán áruch* OC 576:3.; ²² *Táánit* 19a.; ²³ Lásd *A rabbi válaszol* 1. kötet 21. fejezet; ²⁴ <https://www.washingtonpost.com/dc-md-va/2022/01/13/pig-heart-transplant-stabbing-david-bennett/>; ²⁵ *Mákot* 23a.; ²⁶ 5Mózes 25:3.; ²⁷ 158:1. RóMÁ; ²⁸ Lásd még *A rabbi válaszol* 3. kötet 39. fejezet.

Segítség magánkézből: GYÓGYSZERTÁMOGATÁS

Az időnként szükségessé váló, átlagosnál drágább gyógyszer beszerzéséhez lehet támogatást igényelni. A támogatás felső határa nincs rögzítve, de tájékoztatásul közöljük, hogy az eddigi gyakorlatunkban 50.000 Ft volt a legnagyobb összegű támogatás.

Támogatási akciónk magánjellegű, az anyagi fedezete biztosított, és a hozzánk beérkezett adatokat az előírt titoktartással kezeljük.

Részletesebb tájékoztatás a következő telefonszámon kapható: 06-1- 321 -3497, lehetőleg az esti órákban.

A cívisvárosból a felsőházba

TÖRTÉNETEK AZ ORTODOX VEZETŐ, FRANKL ADOLF ÉLETÉBŐL

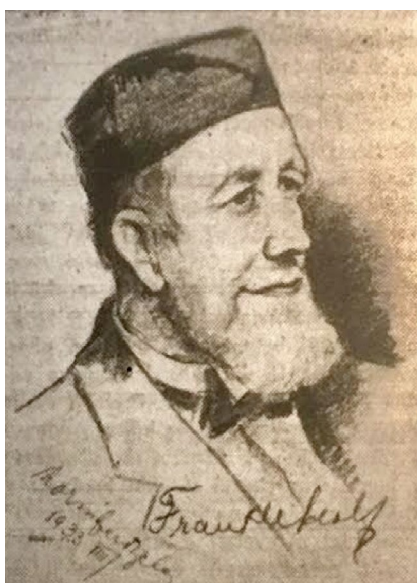
Frankl Adolf életpályája nem mindennapi. Élete modell lehet akár még egy 21. századi fiatalnak is, hiszen személyében egyesül a vallásosság a világi műveltséggel, a befolyás a szerénységgel. Több olyan fogalom is, melyet sokan ellentétes előjelűnek vélnek. Otthona, az Eötvös utca 19., ennek a különleges szellemiségnek volt a fővárosi erődje. Cikkünkben rá emlékezünk. **CSEH VIKTOR ÍRÁSA**

RABBIBÓL BANKIGAZGATÓ

Frankl Adolf, Reb Ávrahám 1859-ben, ijar 17-én látta meg a napvilágot egy debreceni bálbósz házában. Régi, jeles család sarja, ősei között találjuk a *Mágén Ávrahám* szerzőjét, Ávrahám Abele Gombiner (1635?-1682) lengyelországi talmudistát is. A cívisváros viszont csak jóval későbbi emlékeiből sejlik fel majd neki, mert még 1861-ben Nagyváradra (Oradea, Románia) költöztek, ahol gimnáziumba járt és Landesberg Jicchák Áron (1804-1879) jesivájába, ahonnan aztán 1877-1882 között a híres pozsonyi jesivába került. Itt szerezte meg rabbinikus diplomáját, a szmichát, ami után jól dotáló rabbiállásokat ajánlottak neki, ám ő nem akarta tóratudását keresetté formálni, s visszautasította azokat. Beutazta Közép- és Nyugat-Európát, majd 1901-ben, apja, Frankl Ármin (Reb Cvi) halála után átvette a családi banküzlet vezetését.¹

PÉNZEMBERBŐL AZ ORTODOXIA VEZÉREMBERE

A 20. század fordulóján az 1870 óta működő Orthodox Közvetítő Bizottság meglehetősen válságba került, mert a csúcsszervezet alig tudta tartani a kapcsolatot a vidéki hitközségekkel. Az iroda elnökének, Lipschitz Lipót (1832-1904), korábban abaujszántói rabbinak a halálával halaszthatatlanná vált a kérdés megoldása, ezért a szervezet 1905. február 27-ére nagygyűlést hívott össze a Rottenbiller utca 37. szám alá, mely orthodox találkozózn 230 rabbi és 280 világi vezető jelent meg. A gyűlés nem volt minden

Frankl Adolf

feszültségtől mentes, hiszen összecsapott az „Unterland” az „Oberlanddel”: az ország keleti felében élő, leginkább haszid rítusú zsidók az ország nyugati felén élő vallásos zsidókkal, illetve a *Sulchán Áruh* szerint élő orthodox hitközségek a csupán nevükben orthodox közösségekkel.

A nézeteltérések békés rendezésének zálogát a levezető elnök, a budapesti főrabbi, Reich Jákov Koppel (1838-1929) jelentette, aki nagy bölcsességével és nyugalommal terelte a béke felé az időnként elmérgesedő kedélyeket. A bizottság feloszlott, s létrejött a jobban strukturált Orthodox Központi Iroda (OKI), március 1-jén pedig sikerült rábírnuk Frankl Adolfot, hogy fogadja el a szervezet elnökségét. Megválasztása állítólag oly átütő erejű volt, hogy amikor belépett a terembe, akkor a leghevesebb tiltako-

zása ellenére a tagok a vállukra emelték, és úgy vitték az elnöki dobogóra.²

És Frankl Adolf működése alatt, mint ahogy a *Zsoltárokban*³ áll, „elnémultak a hazugság ajkai, melyek dacosat beszéltek az igazak ellen, gögögel és gúnytal”. Majdnem 30 év után, 1934 tavaszán Frankl az előrehaladott korára való tekintettel lemondott felelősségteljes pozíciójáról, s helyére vezette, Kahan-Frankl Samut (1890-1970) választották, neki pedig örökös díszelnökséget szavaztak meg. Amikor Hóman Bálint (1885-1951) vallás- és közoktatásügyi miniszter a döntéseket nyugtázta, akkor hivatalos leveléhez hozzáfűzte a következőt is:

„Frankl Adolfnak elnöki tisztségéről történt lemondása alkalmából egyháza javára közel három évtizeden át kifejtett odaadó és eredményes munkásságáért elismerésemet nyilvánítom. Különös örömmel szolgál, hogy értékes szolgálataira továbbra is számíthatok.”⁴

A MAGYARORSZÁGI ORTHODOXIA FŐHADISZÁLLÁSA

Az Eötvös utca 19. alatt álló bérházat dr. Keleti Gyula megbízásából Discher József és Albert 1875-ös tervei alapján építették át a ma is ismert formájára⁵. Frankl Adolf 1893-ban⁶ kezdte megvásárolni, hogy itt rendezhesse be otthonát, imaházát és végül az irodáját is. Akik látták Frankl bész hámidrosát, vagyis a tanházát, azt mondták, hogy az ország egyik leggazdagabb zsidó könyvtárának az otthona.

Az OKI 1906-ban⁷ költözött a Podmaniczky utca 4. szám alá a Fran-

Eötvös utca 19.
FOTÓ: CSEH VIKTOR

FORRÁS: MILEY

kel-bérházába, mely székhelyváltás valószínűleg összefüggésben állhatott az ő elnökké választásával is. Egyébként pedig 1909 nyaratól az épületben működött Gross Benjamin Eötvös nyomdája is,⁸ mely minden bizonnyal jó szolgálatot tett az irodának is.

„FELÉD VANNAK IRÁNYÍTVA IZRAEL SZEMEI” – FELSŐHÁZI TAGSÁG

Reich főrabbi halála után az orthodoxia megüresedett főrendházi helyét egyértelműen látták, hogy a hitközség Franklrel pótolja, s mivel a törvényi keretek megkövetelték, hogy a jelölt a rabbinátus tagja legyen, a bész din tagjai közé is választották őt. 1930. január 7-én pedig elsöprő fölényrel megválasztották a főrendház új orthodox képviselőjének, melyet Frankl a következőképp üdvözölt:

„Közel 25 év előtt, amikor a magyar orthodoxia azon bizalmával kitüntetett, hogy az Iroda elnökévé választott, programomban kifejtettem, hogy »Felekezetem érdekében a jót, a helyest, az igazat, az üdvöst, mindig keresni fogom; hogy megtalálom-e, azért felelősséget nem vállalhatok. De mögöttem áll egy hatalmas tényező, amely az általam keresett út megtalálásához segítségem lehet, ez a közösség érdeme és a közösség imája. Ugyanezt fejthetem ki most is, amidőn felekezetem e magas méltósággal kitüntetett. Kérem tehát mindannyiukat, Uraim, de főképp a főtisztelendő főrabbi urakat, fohászkodjanak az Egek Urához, hogy az ő végtelen kegyét, amelyhez az orthodox közérdek fűződik, meg ne vonja tőlem.«⁹

JELENET A PARLAMENT LIFTJÉBŐL

1934-ben történt a felsőházban, hogy Frankl rabbi és Andrassy Géza (1856–1938) gróf a lift előtti folyosón összetalálkoztak, a felvonó éles csengéssel jelezte érkezését, mire a gróf udvariasan – a rabbit idősebbnek gondolván – elé mutatott: „Parancsoljon beszállni, bá-

Frankl Adolf édesapja mellett nyugszik a Csörsz utcai temetőben

tyámuram!”, de ezt Frankl elhárította, mondván, a kegyelmes úr a rangidős. Erre a meghökkent Andrassy megkérdezte, hogy hány éves Frankl, majd megkapva a választ a gróf széles gesztussal mutatott újra a lift felé és szellemesen hozzátette: „Akkor parancsolj előre fáradni, öcsémuram. Egyébként is, »ecclesia praecedat«, az egyház jár elől.”¹⁰

FRANKL ADOLF MEGDICSÖULÉSE

A díszelnököt 1936-ban, két nappal Ros hájánál előtt könnyebb betegség támadta meg, de ez nem akadályozta őt a napi imádkozásban. Sábész tsuvókor már egészen úgy tűnt, hogy teljesen felépült, Jom kipurt is végigböjtölte. Szukkot második felében azonban tüdőgyulladást kapott, minek hírére zsinagógák és imaházak tucatjaiban mondtak Zsoltárokat felépüléséért. Végül tisri 28-án, az ünnep utáni hétfő este 9 óra 10 perckor számos virrasztó jelenlétében Reb Ábrahám „visszaadta a Sechina glóriájától körülfont nemes lelkét Teremtőjének”.¹¹

A temetésre a tisztiorvosi hivatal csak csütörtökre adott engedélyt, így a hitközség még a temetés előtt rendkívüli közgyűlést tartott, melyen elhatározták, hogy az Orthodox Sász Chevra – melynek Reb Frankl egyik alapítója volt – emlékére egy 5000 pengős alapítványt létesít, melynek 4%-os hozamát minden év chesván

havában szorgalmas bócherek között osztják majd szét.¹²

RÉSZVÉTNYILVÁNÍTÁS ÉS A NAGY TEMETÉS

Az orthodox ifjúság részvételének nemes megnyilvánulása volt, hogy a Tiferesz Báchurim tagjai maguk ásták meg Reb Ábrahám sírhelyét a németvölgyi régi orthodox temetőben, illetve elhatározták, hogy a rendes esti tanulások mellett a *slosimban* külön „misnájosz-siur”-t is tartanak *Ábrahám ben Taube* lelki üdvéért.

Reb Ábrahám testét még szerdán kivitték a temetőbe, úgy megtervezve az útvonalat, hogy a Kazinczy utcai nagy zsinagóga előtt egy percre megállhassanak. Ahol csak a gyászmenet elhaladt, a zsidó boltosok lehúzták üzletük redőnyét. Csütörtökön 10 órakor kezdődött a *táhára* szertartás, majd az előírt imák után Sussmann Mordekháj Efrájim Fischl (Viktor Győző, 1867–1942) rabbi sírástól elcsukló hangon olvasta fel az elhunyt végakarátát, melynek lényeges pontja volt, hogy Frankl megtiltotta, hogy koporsóját zsinagógába vigyék, ott *hákáfá* szertartást végezzenek, vagy akár csak *heszpedet*, gyászbeszédet mondjanak fölötte, továbbá pedig megtört szívvel esedezett, hogy akit megbántott volna, fogadja el bocsánatkérését, ő pedig megbocsátott azoknak, akik esetleg ellene rosszat tettek. Utolsó kérése pedig az volt, hogy barátai és tisztelői egy éven át Misnát tanuljanak érte.¹³

A hatalmas tömeg mellett rengetegen küldtek részvétlívratokat is, így gróf Széchényi Bertalan (1866–1943) a felsőház elnöke, saját és a magas hivatal nevében, Hóman pedig az alábbiakat írta:

„Mély megrendüléssel értesültem Frankl Adolf váratlan haláláról és átérzem azt a nagy veszteséget, melyet elmúlása felekezetének és valamennyiünknek is jelent. Fogadják kérem őszinte részvétem kifejezését.”¹⁴

FOTÓ: CSEH VIKTOR

¹ „Társadalmi szemle – V. E., Frankl Adolf”, *Magyar Zsidó Szemle*, 1905. 22. évf. 2. szám, 115. old.; ² „Amikor Frankl Adolf elnök lett”, *Zsidó Ujság*, 12. évf. 39. szám, 5. old.; ³ *Zsoltárok* 31:19.; ⁴ „Hirek – Kahán-Frankl Samu megválasztását tudomásul vette a kultuszminiszter”, *Egynéltség*, 1934. 54. évf. 31. szám, 13. old.; ⁵ HU BFL - XV.17.d.329 - 28815, Eötvös utca 19. átépítési tervek; ⁶ HU BFL - XV.37.c - 3447 - 28815, Tulajdoni lap 9. s.sz.; ⁷ Vö. „VI. Izraeliták. b)”, *Budapesti Cím- és Lakásjegyzék*, 1905–1906. 17. évf. 282. old.; „VI. Izraeliták. b)”, *Magyarország tisztí cím- és névtára*, 1906. 25. évf. 392. old.; ⁸ „Eötvös-nyomda, Gross Benjamin”, *Központi Értesítő*, 1909. 34. évf. 60. szám, 1662. old.; ⁹ „Frankl Adolf az orthodoxia felsőházi képviselője”, *Zsidó Ujság*, 1930. 6. évf. 2. szám, 1–2. old.; ¹⁰ „Frankl Adolf a felsőházban”, *Zsidó Ujság*, 1936. 12. évf. 38. szám, 9. old.; ¹¹ „Frankl Adolf megdicsőülése”, *Zsidó Ujság*, 1936. 12. évf. 38. szám, 3. old.; ¹² Uo.; ¹³ „A végtisztesség”, *Zsidó Ujság*, 1936. 12. évf. 38. szám, 4. old.; ¹⁴ „Részvétlívratok”, *Zsidó Ujság*, 1936. 12. évf. 39. szám, 4. old.

DEMECS ZSOLT FOTÓI

A budapesti gettó felszabadulásának 77. évfordulójára emlékeztünk

Köves Slomó rabbi a megemlékezések előtt adott interjújában így fogalmazott: „a legerősebb emlékezés az az élő emlékezés, [...] meghallgatni az emlékeiket, a visszaemlékezéseiket [azoknak], akik még velünk vannak, akik élnek, akik személyesen tapasztalták meg azt a gyűlöletet, ami sok millió ártatlan embernek a halálát okozta”. Ennek szellemében a 77. évforduló alkalmából tartott programsorozat részeként a Surányi András által készített életútinterjúkból vetítettek le 77-et. Az Élő emlékezet projekt során közel kétszáz holokauszt túlélő történetét rögzítették az utókor számára, ezekből tekinthető meg válogatás az *emlekezes77.hu* internetes oldalon.

A megemlékezés a Cipők a Duna-parton emlékműnél kezdődött, ahol Oberlander Báruch rabbi beszédében így fogalmazott: „A gyűlöletnek nincs helye a szívünkben, nem szabad gyűlölni a másik embert, akármilyen is legyen, még akkor sem, ha nem értünk vele egyet”. A rabbi a megemlékezésen édesapja történetét osztotta meg az egybegyűltekkal, aki Budapesten bujkálva élte túl a vézskorszakot és saját szemével látta, hogy zsidókat lőttek bele a Dunába.

A közeli Zsilip Központban folytatódó programon Köves Slomó rabbi Szinetár Miklóssal beszélgetett, miután leveletírték a színházi, opera-, tévé- és filmrendezővel készült interjú videóját. Szinetár Miklós kiskamaszként élte végig a világháborút, a vele készült interjú különleges betekintést ad abba, hogyan viszonyult egy szinte még kislányok a megpróbáltatásokhoz: például ahhoz, amikor a Vörösmarty utcában levő búvóhelyük melletti házat lebombázták és neki hirtelen az villant a fejébe, hogy nemrég még az volt a legfőbb problémája, hányast kap a latin feleletére.

A Jewish Telegraphic Agency, az egyik legnagyobb presztizsű nemzetközi zsidó lap terjedelmes cikkben számolt be a nemzetközi holokauszt emléknapi alkalmából szervezett különböző újszerű megoldásokról. A cikk elsőként, kiemelve említi a Sorsok Háza projekt keretében megvalósult *emlekezes77.hu* elnevezésű oldalt. Az írás az egyik visszaemlékező, Bánhidi György példáján keresztül mutatja be az oldal koncepcióját.

ÚJ NÉV ÚJ KONCEPCIÓ

Másfél évig működött Kosher Fashion néven az Óbudai Zsinagógában a Köves Dvora rebecen által megálmodott női ruhaüzlet. A ruhák egyediek, gyönyörűek és stílusosan, nagyon nőiesen illeszkednek a cniut követelményekhez, vagyis nem kirívóak és elfedik a térdet és könyököt. Egy olyan piacot fedett le ezzel a rebecen, amire már évek óta nagyon nagy igény volt hazai viszonylatban. Mégis, idén búcsút intenek a Kosher Fashion névnek. A növekedésnek köszönhetően folyamatosan bővítik kínálatukat és a brand is átalakulóban van. A fejlődő vállalkozást újratervezték, hogy a közeljövőben megnyíló zsidó női központ arculatába is illeszkedjen. A centrum minden helyisége egy zsidó női nevet fog viselni, mint ahogy a megújult Kosher Fashion is a Séjna Fashion nevet kapta. Az apropó kapcsán **KÖVES DVORA** rebecennel, a női centrum vezetőjével és **KALDERON CHANA RIVKÁ**val, a Séjna Fashion üzletvezetőjével beszélgettünk. [ZSIDO.COM](http://zsido.com)

– A Kosher Fashion több sikeres divatbemutatón is túl van, ezért nem is csoda, hogy egyre növekszik vevőkörük, így minden adott ahhoz, hogy egy népszerű branddé nője ki magát. De honnan ered az új név, Séjna Fashion?

– „Amikor az új zsidó nevet terveztük, az egész projektet figyelembe vettük, és ez alapján választottuk a Séjnat, melynek jelentése: szép (jiddisül). Ez nemcsak a butikhoz illeszkedik tökéletesen, hanem magához a női központ koncepciójához is, mivel minden szekció női nevet kapott” – mesélte Köves Dvora. A komplexum neve Feminissa lesz, a parókarészleg a Heidi Wigs nevet kapta, míg a mikve, Muska mikveként – Chaya Mushka Schneerson rebecen tiszteletére – fog működni. A fodrászat, a kozmetika, a manikűr- és pedikűrészleg, illetve a különleges kávézó, szintén egy-egy zsidó női nevet kaptak. Minden, a centerben lévő részlegnek külön szimbóluma lesz, melyek az adott területet ölelik fel, például a mikve szimbóluma a hold lesz, utalva a női ciklus havonkénti váltakozására.

Azonban nem csak a név, maga a brand is változik. „Az átalakulás már folyamatban van. Rengeteg újítással készülünk, valamint hamarosan elindul a webshopunk, illetve Instagram-oldalunk is nyilvánossá vált. Utóbbi azért módosult, mert igény volt rá, hogy szélesebb körben érhessek el profilunkat. Fontos szempont számunkra kiszolgálni a vidéki vásárlókat is, hamarosan induló webshopunk ezt is lehetővé fogja tenni. Nem szeretnénk minden apró részletet elárulni, egy biztos, hogy a kiszállításunkban is az eleganciát és a letisztult stílust fogjuk képviselni. Igazán exkluzív lesz minden” – tudtuk meg a rebecentől. „Ezekenfelül folyamatosan bővíteni fogjuk a kínálatot, illetve gyermekruha-részlegünket is. Sokkal nagyobb lesz a választék lányka ruhákból és kiegészítőkből egyaránt. Lesznek hétköznapi, illetve

– Milyen fogadtatása volt a ruhaboltnak az elmúlt másfél évben?

– „Nagyon jó, hála Istennek! Mióta megnyitottunk, egyre csak bővül a vevőkörünk és azon vagyunk, hogy a jövőben is színvonalas termékekkel tudjunk kedveskedni az érdeklődőknek. Az álmom az volt, hogy kóser, cniut és divatos ruhákat kínálhassunk a közösség női tagjainak, és úgy tűnik, ez sikerült is” – újságolta Köves Dvora rebecen. Majd hozzátette: „Próbálunk mindig arra törekedni, hogy egyediséget teremtsünk a cniut divat és a mai trendek megfelelő ötvöztetésével. Továbbá meghatározó szempont számunkra, hogy minden korosztály megtalálja a számára megfelelő ruhadarabot színben és stílusban egyaránt.”

gyönyörű alkalmi ruhák, harisnyák, masnis zoknik, hajpántok és ékszerek is. Nagy hangsúlyt szeretnénk fektetni a jövőben arra, hogy rendszeresen frissítsük a nálunk megtalálható kollekciókat. Ajándékutalvánnyal is készülünk, ezt bárki megveheti nemtől függetlenül – tehát a férfi rokon, családtag, ismerős is meglepheti vele szeretteit.”

amit kínálunk. Nyitvatartási időben: hétfőn, szerdán, csütörtökön 9-18 óra között, kedden 9-19 óra között, míg pénteken 9-12 óra között találhatnak meg minket az Óbudai Zsinagóga 2. emeletén” – tette hozzá a butik üzletvezetője.

Bár most a webshop megnyitásával az internet a fő terjeszkedési irány, a növekedés más szempontból is folyamatos: „Isten segítségével tovább terjeszkedünk. Először is, nagyon örülök, hogy hónapról hónapra növekvő tendenciát mutat üzletünk forgalma, ez is lehetővé teszi a további fejlődés új szakaszait. Szeretnénk még több boltot nyitni, talán a pesti oldalon, vagy akár vidéken is, és bízunk benne, hogy hamarosan a Galagonya utcai centrumunkban láthatjuk viszont vásárlóinkat” – mondta mosolyogva a rebecen.

Kalderon Chana Rivka, a Sájna Fashion üzletvezetője beavatott minket abba is, miben különbözik a Sájna Fashion a többi nőruha-üzlettől. „Minőségében és stílusában messze felülmúljuk a fast fashion boltok által forgalmazott termékeket, és amíg ezekben az üzletekben rendszerint roskadoznak a polcok az egyforma ruháktól, mi kiemelten ügyelünk arra, hogy egy árucikkből kizárólag csak egy-egy kerüljön eladásra, így biztosan nem fordulhat elő, hogy szembejön velünk ugyanaz a ruha. Aki bejön hozzánk, különlegességet kap kiszolgálásban és egyediségben egyaránt. A rendszeresen visszatérő vevőinknek kialakítottunk egy törzsvásárlói rendszert, melynek keretein belül különleges és egyedi kedvezményekhez jutnak.”

Az üzlet kínálata nem csak a közösség tagjai számára elérhetőek: „Többnyire a közösség tagjai közül kerülnek ki vásárlóink, de volt már rá példa, hogy valaki a hirdetéseink által talált meg minket, például jöttek már hozzánk a Carmel Étteremből, a Tel Aviv Cafe-ból, zsinagógalátogatás vagy óbudai rendezvények alkalmával, valamint Instagram-oldalunk által is. Sőt, jeruzsálemi hölgyek is vásároltak már nálunk. Mindenkit szeretettel várunk, aki vonzónak találja ezt az életérzést,

A REBBE KEZEI ÉS LÁBAI

HOGYAN ZAJLIK A LUBAVICSI KÜLDÖTTEK ÉVES GYŰLÉSE?

A lubavicsi Rebbe küldöttei a sliáchok és a sluchák (férfiak és nők) világszerte azért dolgoznak, hogy elvigyék a zsidóság fényét mindenhol, ahol zsidók megfordulnak. Munkájuk sokszor erőt próbáló és magányos. Éppen ezért kezdeményezte a Rebbe, hogy évente egyszer gyűljenek össze és osszák meg tapasztalataikat egymással, erőt merítve a következő évnvi munkához. STEINER ZSÓFIA ÍRÁSA

TALÁLKOZÁSI PONT

„Bár leginkább konferenciának szokták fordítani, de inkább egy nagy összejövetel, aminek sok része van” – magyarázza *Feldmann Mussie* rebecen nem sokkal azután, hogy hazért a New Yorkban rendezett Kinusz háSluchot rendezvényről, melyen a női küldöttek találkoznak egymással. – „A férfiak kiszlív 1-jén gyűlnek össze, azon a napon, amikor a Rebbe felépült egy súlyos betegségből, a nők pedig svát 22-én, a rebecen jorcájtján.”

Vajon milyen programot kínálhat egy rebeceneknek szervezett konferencia vagy összejövetel?

„Olyan programot igyekeznek összeállítani, amelyben benne van minden, ami segíthet egy rebecenek, aki a világ valamelyik pontján egy közösséggel foglalkozik egész évben. Persze adnak elég időt a beszélgetésekre, mert mindenki nagyon szeret beszélgetni a régi ismerősökkel vagy az újakkal. Nekem az

életem minden szakaszából vannak általában ismerőseim a Kinuszon. Az egyikkel együtt táboroztunk gyerekkorunkban, a másikkal Amerikában jártam egy iskolába, a harmadik a férjem barátjának a felesége és így tovább. Nagyon érdekes találkozni velük és megtudni, hol élnek, mit csinálnak.”

Márpedig az ilyenkor összegyűlő több ezer nő szó szerint a világ minden pontjáról érkezik. „Vannak, akik Amerika távoli részein élnek egyedüli vallásos családként, hogy az ottani egyetemen tanuló zsidóknak segítsenek, vannak, akik Afrikában, mert ott vannak zsidó üzletemberek, vannak, akik nagyobb közösségekben. Mindenki más szerepet tölt be, például részt vesznek olyanok is, aki ugyan Brooklynban élnek, de a sliáchok számára készítenek oktatási anyagokat. Vannak izraeliek, akik pl. egy kórházban sliáchok és látogatják a betegeket, segítenek nekik.”

HIBRID TALÁLKOZÓ ÉLŐBEN ÉS ONLINE

A szervezők workshopokkal, előadásokkal készülnek, a programot haszid összejövetelek, fárbréngenek is tarkítják. A Kinusz nyelve alapvetően az angol, de minden idősávban kínálnak héber nyelvű workshopokat, az előadásokat pedig szinkrontolmács fordítja héberre.

„Alkalmanként öt-hat workshopból lehet választani, a témák nagyon változatosak. Vannak a közösségi munkával kapcsolatos témák, pl. mutatnak módszereket, hogy hogyan lehet segíteni a közösségünket, ha valamilyen konfliktus adódik benne. Vannak, amik a magánélethez kapcsolódnak, pl. hogy lehet segíteni a gyerekeinknek, hogy büszkén éljék meg a zsidóságukat akkor is, ha ők az egyedüli vallásos gyerekek a környéken, hogyan tudjuk működtetni a házasságunkat. Vagy egészen mindennapi témák, hogy hogyan lehet egy nagycsaládos ott-

hont rendben tartani. Van közös tanulási workshop vagy olyan, ahol rabbik válaszolnak a sliáchok életéhez kapcsolódó speciális kérdésekre, mint hogyan illik a közösségi médiában megjelenie egy küldöttnek vallásos zsidóként. Vannak témák, amelyek a magánéletünkhöz és a munkánkhoz is kapcsolódnak, pl. mindenféle érdekes magyarázatok a mikvékről. Vannak workshopok különböző életkorokra is, pl. volt kifejezetten az 50 feletti slucháknak órárról, hogyan változik a szerepük a kor előrehaladtával és ehhez hogy tudnak alkalmazkodni. Nagyon nehéz választani közülük, ez olyan, mit egy továbbképzés, rengeteget tanulunk.”

Magyarországot idén ketten képviselték a Kinuszon: Feldman Mussie mellett a Budapesten tanuló izraeli diákok programjait koordináló Esti Eisenberg is részt vett a programon. További két rebecen, bár tervezte, hogy részt vesz az összejövetelen, a járvány miatt végül nem vállalta az utazást, ám mégsem kellett teljesen lemondaniuk a részvételről nekik sem. A Covid-járvány következtében ugyanis idén hibrid rendszerben zajlott a Kinusz, és a programokat élőben közvetítették. Ezeket nemcsak azok élvezhették, akik kénytelenek voltak távol maradni az összejöveteltől, de azok is, akik ott voltak ugyan, de lemaradtak valamelyik őket érdeklő programról, hiszen interneten keresztül ezek továbbra is megtekinthetőek a slucháknak.

„Nem tudtam minden engem érdeklő programhoz csatlakozni az interneten” – meséli Mushky Stell, az újbudai zsinagóga rebecenje, aki a járvány miatt mondott le végül az útról –, „hiszen itt közben zajlott az élet, itt voltak a gyerekek, a munka. De volt, amihez tudtam csatlakozni élőben és olyan is, amit utólag vissza tudtam nézni, lassan mindent meg nézek, ami érdekelt. Rengeteg nagyon érdekes program volt. Az online verzió persze nem olyan, mint élőben találkozni. De volt egy folyamatos élő zoom fárbréngen, amihez lehetett csatlakozni a Kinusz napjai

alatt. Mivel rengeteg ember jelentkezett be különböző időzónákból, soha nem zárták le, csak cserélődtek a moderátorok. Jó volt, hogy legalább így lehetett csatlakozni a többi sluchához.”

SÍRUNK ÉS NEVETÜNK

A naponta kínált közös előadás sokszor ez ebéd vagy vacsora közben zajlik, gyönyörűen terített asztaloknál. A rebeceneknek, akik egész évben másoknak szerveznek különleges programokat, a közösségüknek készítenek különleges ételeket, minden bizonnyal nagyon jólesik, hogy itt értük teszik meg ugyanezt.

„A központi előadásokat mindig egy-egy slucha csoport szervezi valamilyen témához kapcsolódóan” – meséli tovább Feldman Mussie. „Ezek általában inspiráló történetekre épülő programok, amikhez a Rebbe tanításaiból is választanak passzoló részeket. Sokszor nagyon meghatóak, és sírunk... és van, hogy viccesek, magunkra ismerünk egy-egy humoros jelentben. Sokszor tudunk kapcsolódni a saját tapasztalatainkkal mások történetéhez. Nagyon jó ez, mert láthatod,

hogy ha más módon is, de mások is ugyanazt élik meg, mint te: nem vagy egyedül. Egy óriási csapat részei vagyunk, más-más helyen, más-más szerepben, de ugyanaz a célunk, hogy minél több zsidónak mutassuk meg, milyen gyönyörű szép a zsidóság. Mindannyian a Rebbének a 'kezei és a lábai' vagyunk. Igaz, hogy ő mindannyiunknál hatalmasabb volt, de ahhoz, hogy a tanításai elérjenek az emberekhez, szükség van ránk, sliáchokra is. Az egész világot behálózó, óriási szervezetet építünk és mindenhol azt keressük, hogy hogy tudjuk segíteni a zsidó identitást, a zsidó örömet.”

CSALÁDI TALÁLKOZÁSOK

Azoknak a résztvevőknek, akiknek rokonai élnek Brooklynban, külön öröm, hogy találkozhatnak velük. Mussie is kihasználta az alkalmat erre: „A sábesz nekem azért is különleges volt, mert együtt lehettem a családommal. Az egyik étkezésre a húgomhoz mentem, ott volt két öcsém is, akik most Amerikában tanulnak. Nagyon jó volt velük lenni, beszélgetni, nevetni. Bár nem ez volt az utazásom célja, de ez is na-

gyon sok erőt adott. A nagynénémnél talákoztam más családtagokkal, akiket nagyon rég nem láttam. A hétköznapokban erre nincs lehetőség, az egyik Rómában él, a másik Minnesotában, a harmadik Moszkvában... olyan messze vagyunk egymástól. A slichutnak, a küldöttek

életének az egyik nehézsége, hogy nagyon távol élünk a szeretteinktől.”

Mussie-nak három kisgyerek anyukájaként kilépni egy kis időre a családi életből már önmagában szokatlan élmény, és az sem elhanyagolható, hogy ilyenkor fel tudja tölteni a fizikai raktárakat olyan dolgokkal, amik itt hiányoznak, de akár a családnak, akár a közösségnek szüksége van rá. A program célja ugyanis nemcsak az, hogy találkozási lehetőséget, lelki feltöltődést adjon a küldötteknek, hanem az is, hogy ellássa őket a munkájukhoz szükséges készségekkel és eszközökkel. Ennek egyik fontos része az ún. Erőforrás-vásár. „Olyan, mintha egy igazi nagy vásárcsarnokban járnánk, rengeteg eladóval. Olyan dolgokat kínálnak, amelyek segítik a munkánkat, és többnyire nem beszerezhetőek azokon a helyeken, ahol élünk. Olvasás-tanítási programtól a feliratozható kipákon át a zsinagógai tájékoztató tábláig mindent lehet itt kapni.”

LÁTOGATÁS AZ OHÉLNÁL

A program egészét folyamatosan át-átszövi a Rebbe szellemisége: tanításai, víziói, küldetése ott lebeg minden pillanatban a résztvevők körül, hiszen ők azok, akik való-

ságra váltják mindezt. Ennek legmegindítóbb pillanata az, amikor az összes résztvevő együtt ellátogat a Rebbe nyughelyéhez. „Egy nagy csapatként mentünk az ohélnhoz. Előtte előkészületként a Rebecenről hallgattunk történeteket, majd elmentünk a sírhoz. Ezt mindenki megteszi, aki New Yorkba látogat, de ezúttal nem külön-külön, magánszemélyként voltunk ott, hanem közösen mint a Rebbe küldötteinek csapata. Ez egy nagyon szép pillanat.”

„A Kinuszon való részvétel minden szempontból feltölt” – fejezi be beszélgetésünket Mussie. „Testileg-lelkileg, intellektuálisan, érzelmi-leg, szociálisan.” Mint mondja, mindenkinek azt adja a Kinusz, amire a legnagyobb szüksége van. „Aki teljesen egyedül lakik vallásos zsidó családként egy városban, annak valószínűleg az élő beszélgetések hiányoznak legjobban, nekik a szociális élet a legfontosabb. Nekem, hála Istennek, sok barátnóm van itthon, engem a tanulási lehetőségek vonzának leginkább.”

„Ami a legnagyobb energiát adja, az az, hogy érzem, hogy egy nagy dolognak vagyok a része, ami jobba teszi a világot. Ez adja a legtöbb erőt a munkámhoz.”

Női küldöttek összejövetele (2018)

FORRÁS: JNS.ORG

„Az volt a feladatom, hogy zsidóként hozzalak haza”

ELHUNYT ESTHER POLLARD

CHANA DEUTSCH ÍRÁSA

Az 1954-ben született Jonathan Pollard Izrael számára kémkedett az Egyesült Államokban. 1987-ben elítélték és – ilyen jellegű törvényszegésért példa nélkül álló módon – életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték. Vele együtt akkori felesége is öt év letöltendő elzárást kapott, ám végül három év után szabadult. Ekkor elvált Pollardtól, aki ezt követően, 1993-ban feleségül vette a házasságkötésük óta Esther Pollardként ismert Elaine Zeitset. Esther kitartóan harcolt férje szabadon engedéséért és példamutató türelemmel várta szabadulása napját. Erre 2015 novemberében került sor, ám Izraelbe csak öt évvel később, 2020 decemberében költözhetek. Az elkötelezettség, az erő, a kitartás és a hit szimbólumának tekintett asszony azonban akkoriban már súlyos beteg volt.

Esther Pollard néhány héttel ezelőtt koronavírus-fertőzést kapott és pár napos kórházi ápolást követően 2022. január 31-én, 68 éves korában elhunyt. Jonathan Pollard a hétnapos sivá gyászidőszak alatt, újságírók gyűrűjében, a zsidó gyász szabályainak megfelelően alacsony széken ülve idézte fel felesége utolsó szavait, melyek, mint mondta, teljesen megváltoztatták az életét:

„Haldoklott. Egyszer csak felélnkült a szeme... Fogtam a kezét. Nem tudom, hol volt. Csak felnézett. Azt mondta egészen halvány hangon: 'A lelkem [Pollard itt a héber nesámá szót használta] arra vállalkozott, hogy két küldetést teljesítsen. Az egyik az volt, hogy hazahozzalak. A másik pedig az, hogy zsidóként hozzalak haza, ne nem-zsidóként.' Aztán így folytatta: 'Az első volt a legegyszerűbb feladatomb'. Nem tudtam, hogy sírjak vagy nevessek, de azt mondta: 'A legnehezebb feladatomb az volt, hogy biztosítsam: zsidóként térsz haza'. Utána azt mondta: 'Most, hogy ezt is teljesítettem, hazamehetek'. Utána meghalt. Nem tudom, hogy valójában ki volt. Azt hiszem, már soha nem is fogom megtudni. Egy dolgot azonban biztosan tudok: annyira szeretett mindnyájukat és ezt a földet, amennyire engem. Ha mindannyian észben tartjuk ezt... arra is fogunk emlékezni, hogy lojalitással, szeretettel, támogatással és megértéssel tartozunk egymásnak. Mert ő ezt érezte mindenkivel kapcsolatban. Ez az, ami most engem életben tart.”

Legyen Eszter Jocheved bát Réjzel Bráchá lelke beléköltve az élet kötelékébe. Emléke legyen áldott!

A BIRODALOM

A BIRODALOM LÁNYA

Louis Fein író nő askenázi zsidó ősei Brodiból, a mai Ukrajna területéről származtak, ami azelőtt Galícia, az Osztrák-Magyar Monarchia egyik északkeleti tartományának része volt. A tizenkilencedik században a Fein családi vállalkozás, sok más zsidó családéhoz hasonlóan szőrme- és állatbőr-kereskedelemmel foglalkozott. A Brodi és Lipcse közti útvonalon jártak, mivel Lipcse, az ott tartott vásárok miatt, a középkor óta az európai szőrme-kereskedelem egyik fontos központjának számított. KALOCSAI JUDIT ÍRÁSA

A szerző édesapja 1931-ben lett a jogtudomány doktora, és 1932 nyarán kezdett el jogászként dolgozni. 1933. június 30-án eltiltották a szakmájától, mert zsidó volt. Egész Európában próbált állást találni, de mindhiába. Az antiszemitizmus az egész kontinensen erősödőben volt. Mivel pár évvel azelőtt olvasta a *Mein Kampf*-ot, tudta, mekkora veszélyt jelentett Hitler hatalomra kerülése. 1933 vége felé családjával elhagyta Németországot. Csak ideiglenes tartózkodási engedéllyel maradhatott Angliában, és ez nem is változott, míg végül 1946-ban állampolgárságot kaptak. Egészen addig minden évben kérelmeznie kellett a belügyminisztériumnál, hogy az országban maradhasson. Ezt csak azért sikerült elérnie anélkül, hogy internálták volna, mert bizonyítani tudta, hogy a cége nyereséges, és az így szerzett jövedelemből el tudja tartani magát és a családját.

A regényt Louis Fein apjának élettörténete inspirálta, de sok tekintetben fikció. A történeteknek, még ha félig-meddig kitalációk is, komoly erejük van. Ahogy az író nő megfogalmazta, „egy jó könyv képes magával ragadni az olvasót egy olyan világba, amelyről fogalma sem volt addig. Egy történet érzelmi úton tud hatni, míg a tények

gyakran nem. Egy jó könyv szereplői életre kelnek az olvasók képzeletében.”

Az író nő eredeti terve az volt, hogy zsidó tapasztalatokra építve írja meg a könyvet. Azonban minél jobban elmélyedt a témában, annál inkább meg akarta érteni a nácik gondolatmenetét. Hogyan tudott egy ilyen civilizált, demokratikus nép ilyen hihetetlenül kegyetlenné válni, dehumanizálni másokat és ilyen elképzelhetetlen rémségeket elkövetni? Minél többet gondolkodott ezen, annál inkább rádöbbsent, hogy a mondandója talán hatásosabb lesz, ha egy náci bőrébe bújik. Ha egy olyan fiatal történetét meséli el, akinek egy torz ideológiát nyomtak le a torkán, akit az első naptól kezdve gyűlölni tanítottak. Olyasvalaki történetét, aki nem ismert

más lehetőséget. Mi változtathatja meg egy ilyen ember gondolkodását annyira, hogy szembeszálljon mindazzal, amiben a családja és az őket körülvevő társadalom hitt?

Így született meg Louis Fein *A Birodalom lánya* (eredeti címén: *People Like Us*) című regénye:

A magas rangú náci tiszt kötelességtudó lányaként Hetty Heinrich szívesen eljátssza a dicsőséges új Birodalomban. Ám amikor egy régi barátjáról, Walterről kiderül, hogy zsidó, összezavarodik. Soha nem gondolta, hogy a náci eszmékben és bármiben, amiben valaha hitt, el tud bizonytalanodni, ám minél több időt tölt a fiúval, annál inkább felnyílik a szeme, és meglátja a valóságot. Walterre már kisgyerekként is felnézett, de kamasz lányként olyan vonzalmat kezd érezni iránta, amit nem tud elfojtani, és titkos szerelmi kapcsolatba kezd vele. Hetty nem tudja, kiben bízhat és hová fordulhat, főleg, miután rájön, hogy valaki figyelni őket.

A fiatal szerelmesek arról álmodoznak, hogy mikor lesz vége a háborúnak, és együtt tervezgetik a jövőjüket. De az antiszemitizmus növekvő dagálya elárasztja Németországot, így Hetty és Walter kénytelen súlyos, életre szóló döntéseket hozni.

Louis Fein.
FORRÁS: A SZERZŐ FACEBOOK-OLDALA

Az ember, aki saját magának adományozott

DÉNES ANNA MESÉJE

Amikor a koszovi Menáchem Mendel rabbi meghallotta, hogy mestere, a zabrizai Fejvis rabbi Szkolében tölti a szombatot, azonnal elindult, hogy illendően köszöntesse őt. Természetesen gyalogosan ment, kocsira nem teltett neki. Ahogy leszállt az este, egy fogadó körvonalai bukkantak fel a távolban. Menáchem Mendel rabbi egész nap egy falatot sem evett, fáradt volt az országúti gyaloglástól, nem csoda hát, hogy amikor elérte a fogadót, bebocsátást kért éjszakára.

„Alhatsz itt ma éjjel” – mondta a fogadós –, „de nem tudok neked vacsorát adni. Még a saját gyermekeimnek sem tudok egy falat száraz kenyeret sem adni.”

Menáchem Mendel rabbi egész éjjel nem tudott elaludni, egyre csak a szegény fogadós járt a fejében. Reggelre kelvén áldását adta a szerencsétlen embernek, hogy az Örökkévaló segítse meg őt, majd továbbindult. Hamarosan egy lovaskocsi hangját hallotta a háta mögött, majd a hintóban ülő zsidó férfi megszólalt neki: „FiataleMBER, merre tartasz?”

– „A zabrizai rebbe elé megyek.” – „Ugorj fel mellém a szekérre, magam is arrafelé haladok.” Menáchem Mendel rabbi: „Csak akkor utazom uraságoddal, ha ad nekem húsz ezüstpénzt!” Az ember dühösen válaszolt: „Micsoda viselkedés ez, még te szabz feltételeket?”

„Higgyen nekem, uram. Nem magamnak kérem a pénzt, hanem mások javára. És uraságod javára is.” – A gazdag embert hirtelen elfogta a kíváncsiság. „Ki tudja, mit hoz a holnap és merre fordul a szerencse. Az életünk olyan, mint egy hatalmas kerék: egyszer fent, máskor meg... fordul a világ.” Menáchem Mendel rabbi szavai megtették a hatásukat. A gazdag ember húsz ezüstpénzt vett elő és átadta leendő útitársának, aki ezekkel a szavakkal vette át a pénzt: „Addig nem mozdulok innen, amíg uraságod meg nem ígéri, hogy visszajön velem a legközelebbi fogadóig, hogy a saját szemével lássa, milyen nagy micvát tett.” A gazdag ember beleegyezett a kérésbe. Visszamentek a fogadóba, ahol Menáchem Mendel rabbi átadta a pénzt a fogadósnak, és biztosította arról, hogy attól fogva minden jóra fordul, és az üzlete virágozni fog.

Mielőtt továbbindultak volna, Menáchem Mendel rabbi a fogadós fülébe suttogta: „Mostantól fogva felvirágozik az üzleted és egyre vagyonosabb leszel. Gaz-

dag útitársam azonban hamarosan elveszíti minden vagyonát és teljesen elszegényedik. Ha majd elérkezik az idő, ne feledkezz meg arról, hogy a jótettet jótettel kell megfizetni.”

Amikor megérkeztek Zabrizába, és a rebbe elé járulhattak, Menáchem Mendel rabbi elmesélte, hogy mentett meg gazdag útitársa egy egész családot. „Tudom, fiam, tudom” – felelte Fejvis rabbi. – „De azt is megmondtad a fogadósnek, hogy hogyan cselekedjen, ha eljön az idő?” – „Természetesen” – felelte Menáchem Mendel rabbi. – „És ő magára vállalta a feladatot.”

A szombat elmúlt, a hászidok szétszéledtek. A gazdag ember is hazatért. Telt-múlt az idő, és az üzletei sora csődöt mondtak. Akármibe fogott, sikertelen volt. Végül nincstelenül, koldulva bolyongott városról városra.

Ugyanebben az időszakban Menáchem Mendel rabbi már a koszovi rebbe néven volt ismert, az egykori szegény fogadós pedig tehetős ember lett. Az egykori gazdag ember, aki reménytelenül rótt a környék útjait, egyszer Koszovba tévedt. A koszovi koldusok azt tanácsolták neki, hogy menj el velük a rebbéhez, ő tudni fogja, hogyan segítsen rajta. Bár a koldus nem tudta, kivel áll szemben, a cádik azonnal felismerte a szakadt ruhában is az egykori gazdag embert, magához vonta őt, és azt sűgta neki: „Fogadd meg a tanácsomat, és Isten felvirágoztatja az utadat. Adok neked egy levelet, azzal menj el egy bizonyos emberhez, és rajta keresztül elérkezik hozzád a segítség”.

A szegény koldus a levéllel a zsebében hamarosan egy távoli fogadóba vezető, poros úton találta magát. Tizenöt év telt el az első találkozásuk óta, nem csoda, hogy nem ismertek egymásra. A szegény ember átnyújtotta a levelet a fogadósnak, aki elmesélte a vándornak első találkozásuk történetét, és azt is, hogy mit sűgott a fülébe a cádik, mielőtt útra kelt. Aztán így szólt: „Legyél a vendégem. Számadást készítek mindarról, amivel a Mindenható az évek során megáldott, aztán együtt utazunk Koszovba, és azt tesszük, amit a rebbe mond nekünk.”

Így is tettek. A fogadós bőkezűen megajándékozta a szegény embert, a rebbe pedig megáldotta őt, és amikor újra üzletelni kezdett, onnantól kezdve áldás volt mindenben, amibe belefogott.

A KONYHA LELKE:

fűszerek a zsidóságban II. rész

FÜSZER-KERESKEDELEM

Akármilyen nép konyháját tekintjük is, a fűszerek meghatározó szerepet játszanak az ízvilág kialakításában. A fűszerek lehetnek gyökerek, szarak, levelek, magok, kérgek, termések, származhatnak növényekből, gombákból vagy ásványi anyagokból, a lényeg, hogy illatuk, ízük, szí-
nük vagy egyéb tulajdonságuk (például tartósítás) révén kis mennyiségben az ételünkhez adva jelentős változást érhetünk el általuk az elkészült fogásokban. A fűszereket a főzés mellett rituális célokra és illatszerek alapanyagaként is használják évezredek óta. Sorozatunk folytatásában további történelmi betekintést adunk a fűszerek kereskedelmébe. *DÉNES ANNA ÍRÁSA*

A fűszerek rendkívül sokoldalú felhasználhatóságuk miatt már az ókorban is értékes árucikkek voltak. A híres, Japánból induló, egész Kínán, Indián és a Közel-Keleten áthaladó Fűszerút az ókori és középkori világ egyik legfontosabb kereskedelmi útja volt. Erről a kereskedelmi útról már a Tórában is olvashatunk, amikor Józsefet eladják testvérei:

*És volt, midőn odaérkezett József az ő testvéreihez...
vették és beledobták őt a gödörbe; a gödör pedig üres volt,
nem volt benne víz. És leültek kenyeret enni: fölvetették
szemeiket és látták, hogy íme Jismáel karavánja jön
Gileádból, tevéik pedig visznek fűszert, balsamot és lótuszt,
mennek, hogy levigyék Egyiptomba.*

A fűszer-kereskedelem hosszú évszázadokon keresztül „jismáelhez”, vagyis az Ávrám ósapa másik fiától származó arab néphez kötődött. Fontos szerepet játszottak benne továbbá a törói időknél jóval később, a polgári időszámítás kezdete előtti III. századtól egészen az időszámítás szerinti II. századig élt nabateusok, akik egykori városai ma is megtekinthetők az izraeli Negev-sivatagban, a hozzájuk tartozó erődökkel (Chálucá, Mámsit, Ovdát és Sivtá) együtt. Ezek a városok a Fűszerút közel-keleti szakaszát jelentették, és – a városok maradványainak tanúsága szerint – igen nagy hasznot hajtottak az azzal foglalkozóknak.

ILLATOS FÜVEK

Illatszerek alapanyagaként a zsidó Bibliából a leghíresebb az az eset, amikor a zsidó Esztert készítik fel az Áchászvéros királlyal való találkozásra. Így olvashatjuk Eszter-könyvében, a purimi történetet leíró Megilát Eszterben:

S mikor egy-egy lányra került a sor, hogy bemenjen Áchászvéros királyhoz azután, hogy letelt neki az őt megillető tizenkét hónap – mert így telnek a szépítkezés napjai: hat hónapig mirhalajjal és hat hónapig illatszerekkel és szépítőszerekkel...

(Eszter 2:12.)

A jeruzsálemi Szentélyben, a Szentély épületében állt az arany füstölőoltáron, ezen a Tórában meghatározott keverékből hozták a szintén a Tórában meghatározott rend szerint az illatáldozatokat. A ketoretnek nevezett fűszerkeverékből hét-köznapi kétszer mutattak be áldozatot a belső aranyoltáron, ahol egyébként semmi mást nem volt szabad bemutatni a füstölőszeren kívül. Bölcseink azt mondják, hogy a ketoret szókapcsolatban áll a keser – kapcsolat kifejezéssel, így az illatáldozat a láson hárá, a rossz nyelv, a pletykálkodás bűnére, „rossz szagára” hozott engesztelést a felszálló füst és a fűszerek édes illata által. A pletykálkodás ugyanis szétszakítja a kapcsolatokat, míg a ketoret összeköt. Azt mondják, éppen azért kellett nagyon finomra darálni a felhasznált fűszereket, hogy olyan finommá váljanak, mint a lélek, mert a füstölőoltár a lelket tisztítja meg. Emellett a *kohén gádol*, a jeruzsálemi Szentélyben szolgáló főpap az év legszentebb napján, Jom kipurkor mutatott be különleges illatáldozatot a Szentek Szentjében, a Templom legbelső részében.

Az illatáldozathoz való fűszerkeveréket évente készítették el, és már maga az összeállítás is isteni parancsolatra történt. Összesen 11-féle fűszer volt benne, közülük négyet említ a Tóra név szerint, a többit a Mózesnek átadott szóbeli tanból ismerjük. A Talmud közli a fűsze-

rek teljes listáját, de azzal kapcsolatban, hogy pontosan melyik milyen mai növényt takar, megoszlanak a vélemények. A felsorolásban többek között tömjén, fahéj, balzsamolaj és sáfrány is szerepel. A 11 tiszta, pontosan kimért fűszerhez a Holt-tenger melletti Szdomból (Szodoma) származó só és jordániai borostyánt is adtak, két másik összetevőt pedig a Tórában ciporennek nevezett fűszer előkészítéséhez használták. Egy további növény – melynek titkát, akárcsak a fűszerkeverék pontos előállításának menetét kizárólag az Avtinusz család ismerte – a magasra szálló, egyenes füst biztosítását szolgálta.

Napjainkban a szombatot búcsúztató hávdalá szertartásnál használunk illatos

fűszert vagy fűszerkeveréket: elsősorban szegfűszeget vagy fahéjat, de használhatunk más, kellemes illatot adó fűszereket, esetleg illatos leveleket. Azt mondják, szombaton az ember egy különleges sábati lelket kap az Örökkévalótól, ám ez a szombat kimenetelével távozik. A fentiek alapján nem meglepő, hogy e lélek eltávozása nyomán kellemes illattal vigasztaljuk „hétköznapi lelkünket”.

Egy másik alkalom, amikor fűszereket szagolgatunk, érdekes módon éppen Jom kipur szigorú böjtnapja, amikor egyébként minden élvezet, többek között az illatszerek használata is tiltott. Elterjedt szokás, hogy a böjt bejövetele előtt birsalmát tüzdelnek tele egész szegfűszegekkel (egy másik szokás szerint összetört szegfűszegbe görgetik bele a birset és egy kendőbe kötve állni hagyják egész éjjel, hogy átjárja az aromája), és aki rosszul érzi magát, ezt a birsalmát szagolgatja a böjt alatt. A különleges illatkeverék ugyanis csökkenti a böjtölés okozta szédülést, illetve fejfájást. E gondolat jegyében kínálunk olvasóinknak birsalmakompótot, a halak csillagjegye által jellemzett ádar hónapra való tekintettel pedig – ádarból kettő is kijutott nekünk idén – fűszeres és ízekben gazdag marokkói halat.

MAROKKÓI HAL

párve, tojás- és gluténmentes

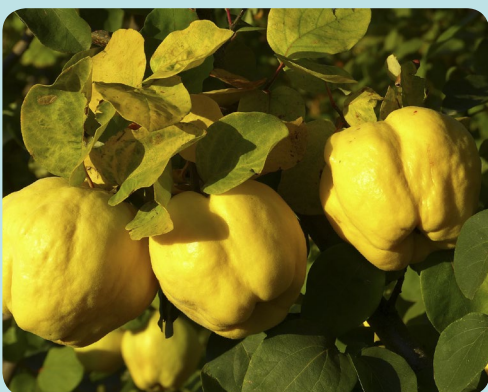
1 kg zsírosabb húsupu fehér hal, például nílusi sügér, feldarabolva; ½ citrom leve; 1 fej hagyma; friss fűszerezagok vagy levelek: curry, bazsalikom, rozmarin, koriander stb., ízlés szerint; 5 gerezd fokhagyma; 1 paradicsom; 1 piros vagy sárga színű kaliforniai paprika; 1 szál répa; 1 kisebb krumpli (elhagyható); 4 ek. olívaolaj; fűszerek: só, bors, 2 babérlevél; valamint: őrölt koriander, kurkuma, pirospaprika, szárított fokhagyma ízlés szerint

A halat beáztatjuk a citromlébe. A friss fűszernövényeket vízbe áztatjuk, majd fény ellenében alaposan megvizsgáljuk a leveleket és az ágakat, hogy megbizonyosodjunk, semmilyen bogár nem kerül általuk az ételbe. A megtisztított zöldfűszerek kerülnek egy széles és mély lábos aljára, erre a feldarabolt zöldségek, végül pedig a citromléből kiemelt haldarabok jönnek. A tetejét alaposan meglocsoljuk olívaolajjal, és bőségesen megfűszerezük. A lábost fedővel lezárjuk, és kis lángon, kevergetés nélkül mintegy fél óra alatt készre főzzük az ételt. Ha a leve elpárologna, mindenképpen pótoljuk, nehogy odaégjenek a zöldségek.

BIRSALMAKOMPÓT

párve, tojás- és gluténmentes

3-4 birsalma; egy közepes méretű tálban citromos víz; néhány szem szegfűszeg; ½ kk. őrölt fahéj; ½ kk. őrölt gyömbér; ¼ kk. őrölt szerezcsendió; 1-2 ek. cukor, ízlés szerint

A birsalmákat óvatosan feldaraboljuk, magházát kivesszük, a gyümölcsöt meghámozzuk. Ahogy végeztünk egy-egy darabbal, érdemes azonnal citromos vízbe tenni, nehogy megbarnuljon. Ha minden gyümölccsel elkészültünk, a vízből kivéve lábosba tesszük, egy-másfél deci vizet töltünk rá, hozzáadjuk a cukrot és a fűszereket és letakarva, kis lángon 20-30 perc alatt (a gyümölcs keménységétől függően) készre főzzük. Az utolsó 10 percben hozzáadhatunk néhány szelet savanykás almát is. Melegen tálaljuk akár pikáns köretként húshoz, akár egyszerű és melengető desszertként.

Izrael ott is elnyom, ahol nincs is?

ANTISZEMITA HAZUDOZÓK, AKIK NEM TUDJÁK ELFOGADNI IZRAEL LÉTÉT

Izrael „a palesztin lakosság elnyomásának és uralmának intézményesített rendszerét tartja fenn a zsidó izraeliek javára”, a zsidó állam tömegesen kobjozza el a palesztinok földjét és tulajdonát, törvénytelen gyilkosságokat, kínzásokat, erőszakos kitelepítéseket követ el, a mozgásszabadságukat pedig drasztikusan korlátozza – állítja legújabb jelentésében az Amnesty International (AI), amely oda konkludál, hogy a palesztinokra, ill. izraeli arabokra vonatkozó izraeli törvények, politikák és eljárások „apartheidnek” minősülnek. SERES LÁSZLÓ ÍRÁSA

IZRAELI „APARTHEID”

Az AI jelentése szerint Izrael már 1948-as megalakulása óta a „zsidó demográfiai többség” megteremtésére és fenntartására irányuló politikát folytat, teljes kontrollt gyakorol a föld és az erőforrások felett, és pedig azért, hogy kizárólag a zsidó izraeliek javát szolgálja, beleértve az „illegális településeken” élőket is. (Meggjegyzendő, a jelentés ide sorolja Gázát is: a térségből Izrael 17 éve egyoldalúan kivonult, jelenleg a terrorista Hamász kormányozza).

„A palesztinokat alacsonyabb rendű faji csoportként kezelik, és szisztematikusan megfosztják őket jogaiktól” – foglalta össze a jelentés lényegét Agnes Callamard főtitkár.

A nemzetközi jogban emberiség elleni bűncselekménynek minősül az apartheid vádja, nem véletlenül: a dél-afrikai rasszista rendszer børszín alapján különítette el, rekesztette ki és nyomta el évtizedeken át az ország színes bőrű többségét, a privilegizált fehér uralom fenntartása céljából.

Nem az AI találta fel az apartheid-analógia használatát Izraellel szemben (csak az elmúlt hónapokban a Human Rights Watch és a B'tselem is ezzel állt elő), de mivel ők a legjelentősebb emberi jogszétséteket dokumentáló szervezet, az ő hazugságaik érnek majd a legmesszebbre.

Hiába utasította vissza Izrael, Amerika, Németország meg a legfontosabb zsidó szervezetek a jelentést, az AI elbeszélése lesz a leghatásosabb, hiszen az elmúlt évtizedek balos-izlamista véleményformálása nyomán erre van fogadókészség a „véleményformáltak” részéről.

DÉMONIZÁLÁS ÉS DELEGITIMÁLÁS

Az Amnesty módszertanilag is kínos jelentése ugyanis hazudik. Nem egyszerűen állításai részletei, egyes tényei nem stimmelnek, alapjaiban kiforgatottak (az eklatáns példaként emlegetett Sejk Dzsarra-i kilakoltatás pl. hatályos izraeli bírósági döntés nyomán történt),

NÉVJEGY

SERES LÁSZLÓ

- SZÜLETETT: 1963
- FOGLALKOZÁSA: újságíró, publicista
- CSALÁD: két gyermek apja

maga az alpnarratíva hazug. Az alpnarratíva pedig az, hogy az arabok rasszista megkülönböztetése 1948-cal, az állam megalapításával kezdődött és azóta is szisztematikusan tart, maga Izrael Állam illegitim tehát.

Nem Izrael bírálata itt a lényeg: a cél a démonizálás és a delegitimálás, magának Izraelnek a problémás entitásként való láttatása. A cél az Amnesty és a HRW által nyíltan felkarolt antiszemita bojkottmozgalom (BDS) támogatása, a zsidó állam pária státusának gazdasági, tudományos és politikai bojkott általi megerősítése, végső soron pedig Izrael zsidó államként való létének megszüntetése.

Ez a mainstream európai nézőpont, ez a mainstream izlamista/baloldali woke nézőpont. Az AI jelentése – Robert C. Castel pontos megfogalmazásában – egy progresszív ideológiai dzsihád része, és erre az értel-

Az Amnesty hazudik.

A dél-afrikai apartheid egyetlenegy aspektusa sem húzható rá az izraeli arabok életére. Szó nincs az AI jelentésében arról, hogy az arab államok 1947-ben elutasították az ENSZ 181-es határozatát két állam létrehozásáról, azóta pedig öt sikertelen háború és legalább két intifáda keretében próbálták kiiktatni a zsidó államot „a folyótól a tengerig”. Nincs szó a jelentésben a Palesztin Hatóság létéről (noha a fennhatósága alatt él a palesztinok 98 százaléka), a Hamász terrorjáról, a választófal szükségességéről, arról, hogy ha Izrael engedné a 700 ezerből lett 5 milliónyi palesztin „menekült” visszatérését, megszűnne a zsidó állam.

AMNESTY INTERNATIONAL

mezési kínálatra évtizedek óta igen nagy a kereslet. Az ENSZ Közgyűlése 2020-ban 23-szor ítélte el országokat, ebből 17-szer (!) Izraelt. Véletlen? Aligha.

HAZUG ALAPRA ÉPÜLŐ HAZUGSÁG

Az Amnesty hazudik. Izrael egy nyitott, multikulturális társadalom, jogállam, független igazságszolgáltatással, kiterjedt emberi és kisebbségi jogokkal. Törvény tiltja a faji vagy munkahelyi diszkriminációt. Az arab is hivatalos nyelv, a lakosság 20 százalékát kitevő arabok (muszlimok, keresztények és drúzok) a zsidókkal egyenrangú polgárok, választók és választhatók, olyannyira, hogy a jelenlegi nemzeti egységkormány része egy iszlamista arab párt is.

Az Amnesty hazudik. A dél-afrikai apartheid egyetlenegy aspektusa sem húzható rá az izraeli arabok életére. Szó nincs az AI jelentésében arról, hogy az arab államok 1947-ben elutasították az ENSZ 181-es határozatát két állam létrehozásáról, azóta pedig öt sikertelen háború és legalább két intifáda keretében próbálták kiiktatni a zsidó államot „a folyótól a tengerig”. Nincs szó a jelentésben a Palesztin Hatóság létéről (noha a fennhatósága alatt él a palesztinok 98 százaléka), a Hamász terrorjáról, a választófal szükségességéről, arról, hogy ha Izrael engedné a 700 ezerből lett 5 milliónyi palesztin „menekült” visszatérését, megszűnne a zsidó állam.

Ezek érdektelen szempontok a 10 milliós tagságú, vezető emberi jogi NGO, az AI számára, amelyet egyébként egy brit cionista, Peter Benenson alapított 1961-ben. Az a Benenson, aki korábban, a náci időkben zsidó gyerekeket segített kimenekíteni Németországból. De büszke is lenne ma a szervezetére!

ELVAKULT IZRAEL-GYŰLÖLET

Az Amnesty jelentésteveői „szélsőséges politikai aktivisták, akik az emberi jogok szószólóinak adják ki magukat, de akiknek Izraelre való megszállott összpontosítása az objektivitás, a semlegesség vagy a pontosság minden fogalmát cáfolja” – adott pontos láttelepet a probléma lényegéről Mose Kantor, az Európai Zsidó Kongresszus (EJC) elnöke. Fontos látnunk ugyanis, hogy az Izrael elleni ideológiai és NGO-hadviselés nem kizárólag zsidó-arab relációban értelmezendő, hanem tágabb és mélyebb dimenziója is van: az Izrael elleni hadviselés az objektivitás, a tényszerű valóság, a racionalitás elleni háború is.

Amerikához hasonlóan Izraelt sem hibái és ellentmondásai miatt gyűlölik, hanem az erényei miatt.

„Egy alapvetően szabad társadalom és az emberi szabadsággal és haladással ellenséges mozgalmak és rezsimek közötti összecsapásról van szó. Az egyik oldalon a miszticizmus, a középkori törzsiség, a diktatúra és a terror erői állnak; a másik oldalon az értelem, az individualizmus, a kapitalizmus és a civilizáció erői. (...)

Ez nem etnikai harc zsidók és arabok között, hanem erkölcsi harc azok között, akik értékelik az egyén jogát a szabadsághoz, és azok között, akik nem”

– írta az objektvista Aaron Brook. Én pedig nem is tudnék vele jobban egyetérteni.

*Eredetileg megjelent a szerző blogján:
www.individualista.hu*

Anne Frank elárultatása

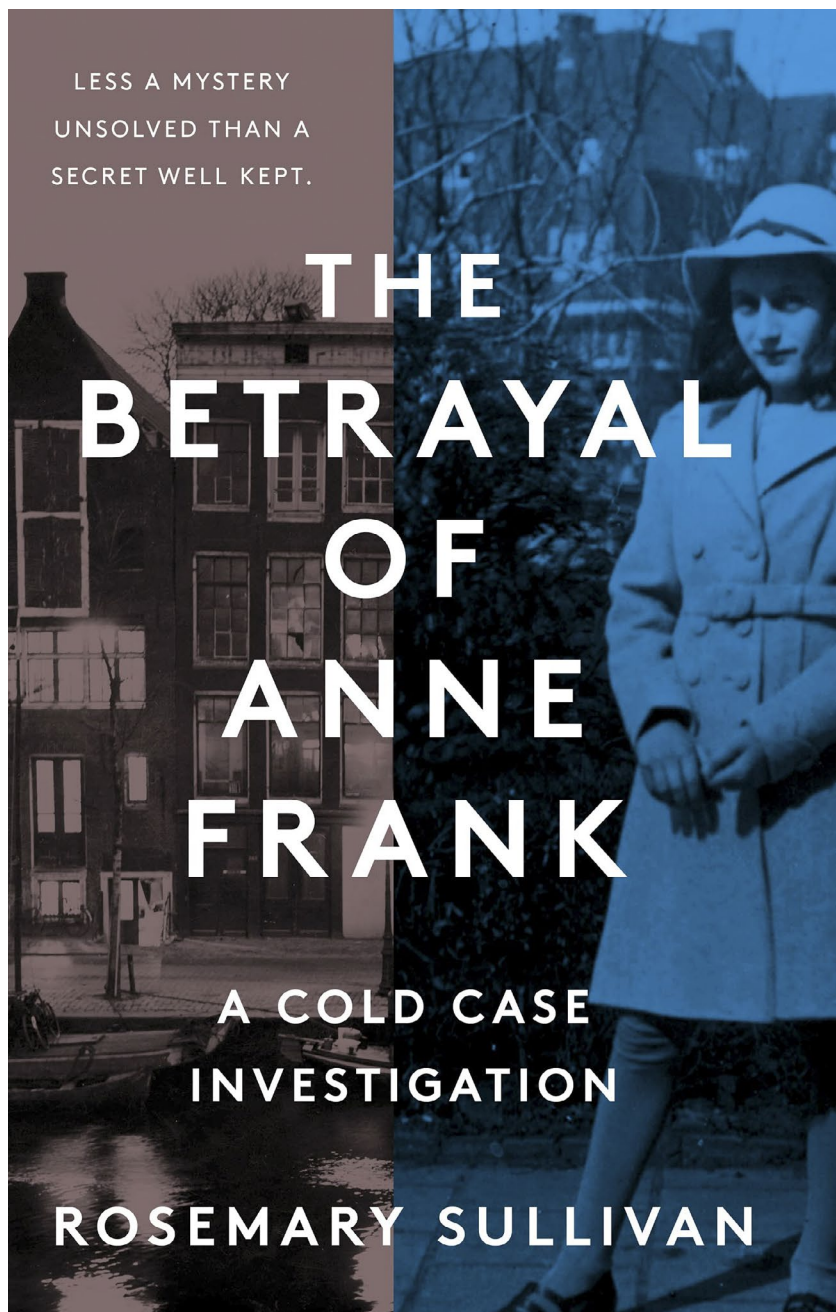
A HÍR, AMIT MINDENKI KÉSZPÉNZNEK VETT

Hatalmas visszhangot keltett a nemzetközi sajtóban, amikor egy kutató azzal a hírrel állt elő: megfejtette a nagy titkot, egy zsidó árulta el Anne Frank családjának rejtékhelyét. Csakhogy a nagy hír több kérdést vetett fel, mint amennyit megválaszolt – ez azonban már kisebb érdeklődésre tartott számot. DR. STEINER PÉTER ÍRÁSA

Címek a magyar elektronikus sajtóból 2021. január 18.: „77 év után leleplezték Anne Frank árulóját”, „Kiderült, ki árulhatta el a náciknak, hol rejtőzik Anne Frank és családja”, „Zsidó jegyző árulhatta el a Gestapónak Anne Frank rejtékhelyét”. Nem érdemes ideírni a közreadó hírportálok neveit: gyakorlatilag nem volt olyan újságíró, rovatvezető, hírszerkesztő, olvasószerkesztő, főszerkesztő, aki megkérdezte volna: biztos ez, mi bizonyítja?

Közismert az a mondás, hogy nem az a hír, ha a kutya megharapta a postást, hanem az, ha a postás harapta meg a kutyát. Nincs tehát semmi rendkívüli abban, hogy ha a világ nagy megoldatlan rejtélyei között számontartott kérdésben, ki adta fel Anne Frankot és családját a náciknak, valaki kiáll és nemcsak azt állítja, hogy megoldotta a rejtélyt, de azt is, hogy a tettes maga is zsidó volt, arra az egész világ felfigyel és – ahogy írják: felrobbant tőle a világ levelezése. Ez természetes. Ami nem természetes, az az, hogy ebben az álhírekkel teli világban, ahol minden hír és annak ellenkezője is gyanús, ezt az egy hírt *mindenki* készpénznek vette és ekként adta tovább. Ismerve a hamis hírek, különösen pedig a zsidókra vonatkozó hamis hírek természetrajzát, biztosra vehető, hogy ez a hír is ottmarad a világ (hamis) tudatában, valahol a cári titkosszolgálat által hamisított „Cion Bölcsőinek Jegyzőkönyve” és a helyi antiszemita urak által kitalált tisztaeszlári vérvád mellett.

Korszakunk csodája, az internet egyik káros mellékhatása, hogy a hírek villámgyors terjedése következtében egy hír azonnal milliószoros megerősítést nyer azáltal, hogy milliók olvassák és adják tovább egymásnak, azaz pillanatokon belül körbefutva a világot, már mint másnak a véleménye visszhangzik minden irányból. Emellett a másod- és harmadkézből átvett történetek óhatatlanul alakulnak, kerekednek az átvétel folyamatában: a már amúgy is kritika nélkül átvett „információ”-ból elmaradnak a meg sem értett, óvatos

tették a hírekben, másokban már 85-87%-ra, megint másokban „legalább 85%”-ra emelkedett a valószínűség. Ebben már tetten érhető a történet lekerekedési folyamata, amelynek a vége könnyen kiszámítható: még több antiszemita képzelgés.

MIT BIZONYÍT A NÉVTELEN LEVÉL?

A hírek szerint a fő bizonyíték egy (az újságtól függően 1945-ből, 1946-ból, 1947-ből vagy 1953-ból keltezett) névtelen levél, amelyet a Frank család egyetlen életben maradt tagja, Anne Frank édesapja hagyatékában találtak a hatvanas években és amelyben az ismeretlen levélíró a holland zsidó Arnold van den Bergh-et nevezte meg feljelentőként. A nyugalmazott FBI-ügynök szerint Otto Frank azért nem tett semmit, mert tartott ennek az antiszemitizmus növekedésére gyakorolt hatásától. Ha így volt, valószínűleg jól gondolta. A holland filmrendezőt és az újságírót (akik a könyvvel párhuzamosan filmet is készítettek a kutatásról, amelyek feltehetőleg szinten nincs messze a bemutatója) ez a meggondolás szemlátomást nem akadályozta, hogy a legkülönbözőbb dokumentumok nyomán ugyancsak gyanúba került, a rejték hely környékén dolgozó személyek közül (csak néhány a holland állami rádió által felsorolt nevekből: Willem van Maaren, a túl sokat kérdező főraktáros, Lena Hartog, a raktáros állítólag pletykás felesége, Job Jansen, egy raktári alkalmazott, aki árulónak nevezte, aki a náci vereségéről beszélt és mások) kiválasszák a zsidót és nemcsak őt, hanem jelenleg is élő lányát, mint a tett haszonélvezőjét is történelmi súlyú gyanúba fogják (az utóbbi esetében fájlaták, hogy nem állt velük szóba, ki tudja, miért...).

HOL VANNAK A KUTATÓK?

A kutatást minden hírforrás szerint egy fantasztikus méretű és összetételű, húsz fős tudóscsapat végezte hat éven keresztül. Meglepő, hogy a több ezer közlésben nem található a bizonyára elismert szakértők egyikének sem a neve, mindenütt csak a volt FBI-ügynök és az őt megbízó két holland neve szerepel. A nemzetközi szakértői csoport a hírek szerint kriminológusokból, viselkedés-pszichológusokból, a kriminalisztika, a társadalomtudomány és az adatbányászat tudósaiból állt, de egyik hírforrás sem számolt be arról, hogy ők hatévi kemény munka után két percet szakítottak volna arra, hogy a csoport vezetőjének és két megbízójának mondanivalóját hitelesítendő, maguk is a kamera elé álljanak. Ha valóban film készült a 2016 óta végzett nyomozásról, akkor nehezen képzelhető el, hogy ne létezne a kutatócsoport, de mindenesetre különös, hogy egyikük sem törekszik nagy munkája nyilvános elismertetésére. A New York Times szerint a legfontosabb mozzanat a lap által *mesterséges intelligenciának* nevezett program komplex adatfeldolgozása volt, amit interjúk készítése és ismert források át-olvasása tett teljessé, ehhez képest meglepő, hogy végül egy – a hatvanas években folytatott rendőrségi vizsgálat által egyszer már elvetett – névtelen levél bizonyult döntőnek a hatalmas adattömeg mindenoldalú feldolgozásában.

„TOVÁBBI KUTATÁSRA ÉRDEMES HIPOTÉZIS” VAGY „RÁGALMAZÓ KÉPTELENSÉG”?

Meglehetősen sokat mond a hivatkozott amerikai interjúban az a panasza, hogy a vizsgálócsoporttal nem állt szóba az Otto Frank által létrehozott alapítvány, az Anne Frank Fond, amelyre az alapító ráhagyta az Anne Frank naplójával kapcsolatos valamennyi jogot és rábízta annak terjesztését az egész világon. Az Anne Frank Ház vezetője – aki a hírek szerint a vizsgálócsoport rendelkezésére bocsátotta az intéz-

kételet vagy elhatárolódást jelző szavak, szófordulatok.

NÉZZÜK A PUSZTA TÉNYEKET.

Az Egyesült Államokban megjelenik egy könyv „**The Betrayal of Anne Frank**” (Anne Frank elárulása, vagy régiesen: elárulatása) címmel. A 400 oldalas könyv szerint hét évvel ezelőtt egy holland filmrendező és egy holland újságíró megbízást adott egy, a negyvenes éveiben nyugdíjba vonult volt FBI-ügynöknek – aki korábban nagyon híres ügyek felderítésében vett részt és jelenleg rejtőzködik – az Anne Frank rejtély megoldására a legmodernebb technika segítségével. Micsoda meglepetés, hogy ezt egy nappal megelőzően a CBS News 60 óra című, nagy nézettségnek örvendő műsorában megjelent a rejtőzködő ügynök, és előadta kutatásuk szenzációs eredményét: Anne Frank és családja rejték helyét egy másik zsidó közölte a náciikkal, más bujkáló zsidókat is feladó listán, cserébe azért, hogy őt és családját életben hagyják. Eltekintve attól a képtelenségtől, hogy a náci miért kötöttek volna ilyen üzletet, amikor ők a teljes kiirtás programját hajtották végre, óvatosságra inthette volna a hírt világgá roppentóket legalább az, hogy a hirtelen a rejtőzködésből felbukkanó ügynök, aki mind a saját elmondása, mind a New York Times könyvismertetése szerint egy Microsoft számítógépes algoritmus segítségével, valószínűségi alapon választotta ki a „tettes”-t harminc, más vizsgálatok nyomán korábban gyanúba került személy közül, óvatosan azt mondta a tévéműsorban, hogy 85%-ban biztos abban, hogy az 'elmélet' helytálló. Ezt a 85%-ot egyes hírforrások szerepel-

ményében őrzött dokumentumokat – igen óvatosan tért ki az érde mi nyilatkozat elől, mondván: „az új kutatás jelentős új információt és egy olyan magával ragadó hipotézist hozott létre (!), amely további kutatásra érdemes”.

Nem meglepő, hogy a helyhez és az ügghöz legközelebb álló szakértők és újságírók adtak hangot egy nappal később kétségeiknek és aggályaiknak. Több holland hírforrás és a BBC hollandiai riportere is közölte Johannes Houwink ten Cate, az Amszterdami Egyetem holokausztkutató professzorának nyilatkozatát, aki azt mondta, hogy ha léteznének a rejtőzködő zsidókat tartalmazó listák, már rég előkerültek volna, hozzátevé, hogy „nagy vádakhöz nagy bizonyítékra van szükség”, amivel csodálatos tömörséggel és közérthetőséggel fejezte ki véleményét. Bart van der Bloom a híres Leideni Egyetem tanára is röviden fejezte ki magát: „rágalmazó képtelenség”-nek nevezve a bejelentést.

AZ ELŐÍTÉLET BEÉPÜLT

Nagy kérdés azonban, hogy azok, akik a kiabáló főcímet elolvasták és akiknek beépült a tudatába, majd lesüllyed a tudatalattijukba a gyáva, nácisegítő zsidó toposza (a bolygó hollandi mellé!), elolvassák-e a jóval visszafogottabban közölt kijózanító szavakat is? (A BBC is csak a szenzációt közlő cikke mellett, mintegy lábjegyzetként közölte tudósítójának hollandiai összefoglalójában ezeket, megjelölve egy álmatag tűnődéssel arról, hogy ki tudja, hol van az igazság.) Valószínűleg nem fogják elolvasni, még kevésbé kivenni az előítéletek gyűjteményéből.

Ujra elindult egy kő (ami talán csak reklámfogásnak indult, azért, hogy keresettebb legyen egy ikszedik, Anne Frank történetére, hírnevére támaszkodó mű), és jó esélye van rá, hogy a XXI. század hihetetlenül magas színvonalú technikája segítségével pillanatok alatt az ókor óta ismert lavinává váljon. Minden jóakarátú, gondolkozó ember dolga a földön, hogy ne így legyen.

UTÓJÁTÉK

A fenti írás megszületése után kiderült, nem csak a szerzőben ébredt gyanú (a szerk.)

2022. január 31. Egy sor magyar hírportál a következő címmel: „*Bocsánatot kért a kiadó, elhalasztja az Anne Frank feltételezett elárulójáról szóló könyv második kiadását*” közli, hogy „*Elhalasztotta a holland kiadó az Anne Frank és családja rejtkehelyének feltételezett elárulójáról szóló könyv második kiadását, miután kétségek vetődtek fel a The Betrayal of Anne Frank című könyvben állítottakkal kapcsolatban.*” (Kiemelések itt és a továbbiakban tőlem.)

Először is: feltételezett? Mi is a könyv címe? „Nyomozás Anne Frank ügyében – **Az árulás igaz története**”. Szó sincs ebben feltételezésről, csak a négy év alatt nagy apparátussal kinyomozott „igazságról”, hogy kik árulták el a zsidó mártírt. Hát a zsidók.

Másodsor: mit tesz a holland kiadó? Egy teljes kiadással már betérítette az országot, amit az utolsó darabig megvettek, hiszen az ország történetének egyik nagy rejtélyét oldották meg, mondták ki benne az utolsó szót. Az első kiadás már ott van sok-sok holland könyvespolcán és a világnak ebben a talán legrendszeretőbb országában sok-sok nemzedéken át ott is lesz és mérgezi a gyerekek, unokák, dédunokák gondolkodását, viszonyát a zsidósághoz. Ehhez képest – miután a valódi szakértők túlságosan hangosan kiabáltak a pálya szélén – **elhalasztják a második kiadást**, nyilván akkor folytatva ezt a „felvilágosítást”, amikor a szakértők elfáradnak vagy megunják a témával való foglalkozást.

Harmadszor: hogy szólt a bocsánatkérés? „*Őszintén elnézést kérünk mindenkitől, aki esetleg megsértődött a könyv miatt.*” Megsértődött? A közösségről nem is szólva, egy holland zsidó jelenleg is élő leszármazottjai egy bizonyítatlan és bizonyíthatatlan vád alapján az elkövetkező néhány évszázadban azzal számolhatnak, hogy családjukhoz gyalázat tapad, az emberek kerülni fogják őket, a szomszédjaik nem köszönnek vissza, nem találnak munkahelyet, az iskolából a gyerekek sírva jönnek haza és ezt úgy foglalja össze egy ősi európai ország kultúrájának egyik oszlopa, egy könyvkiadó, hogy „*esetleg megsértődnek?*”

Nem tartom tehát sokra a holland kiadó egy lépéssel való visszalépését, ugyanakkor szomorúan látom a képernyőmon megjelenő hirdetést: a magyarul megjelent könyvet máris megvehetem, sőt árkedvezményt is kaphatok. Nem néztem utána, de a nagy sajtónyilvánossággal beharangozott amerikai kiadás megjelenésével egyidőben megjelenő holland és magyar kiadás alapján valószínűleg nem tévedek nagyot, ha feltételezem, hogy ezzel a szenzációval alighanem az egész világot elárasztották.

Félreértés ne essék: igen nagyra értékelem, hogy bőségesen voltak és vannak emberek, akik felemelték a szavukat és voltak és vannak a nyomtatott és az elektronikus sajtóban fórumok, amelyek erről hírt adnak. Az egyszer leírt szó azonban korunkban gyakorlatilag örökké kering a világban és kisebb vagy nagyobb részben beépül a közvéleménybe, az pedig a politika alapja, amely közvetlenül meghatározza a világ népeinek sorsát. Ezért kell(ene) alaposan meggondolni minden szót, mielőtt leírjuk.

Az Ön számára

az Olajág Otthonok

nyújtják a legoptimálisabb életformát,

amennyiben az alábbiak közül egy vagy több pont is igaz Önre:

- ♦ hosszú távú, biztos lakhatási körülményekre vágyik,
- ♦ szeretné megőrizni az önállóságát, függetlenségét, szabad mozgását,
- ♦ hozzátartozói távol élnek Öntől vagy elveszítette őket,
- ♦ nem akarja terhelni a családját a mindennapi problémákkal, egészségügyi gondokkal,
- ♦ Ön hosszabb-rövidebb ideje egyedül maradt,
- ♦ magányosnak érzi magát, közösségre vágyik,
- ♦ nehezere esik a bevásárlás, mosás, főzés, takarítás, egyéb napi teendők,
- ♦ a folyamatos egészségügyi felügyelet biztosságot jelent Önnek,
- ♦ szeretne hasonló korúakkal ismerkedni, barátkozni, közös programokon részt venni,
- ♦ szereti tartalmasan tölteni a szabadidejét.

Az Olajág Otthonok

- ♦ önálló apartmanokkal,
- ♦ a napi terhek átvételével - mosás, főzés, takarítás stb.
- ♦ elhivatott, hozzáértő szakemberekkel,
- ♦ széles körű gondozási és egészségügyi szolgáltatásokkal,
- ♦ napi 24 órás ápoló személyzettel,
- ♦ helyben működő intézményi orvosi ellátással,
- ♦ rendszeres szakorvosi felügyelettel,
- ♦ gyógytorna, gyógymasször, sószoba, uszoda és egyéb egészségmegőrző szolgáltatásokkal,
- ♦ napi ötszöri, dietetikus által összeállított, menüválasztásos és kóser étkezési lehetőséggel,
- ♦ támogató közösséggel,
- ♦ széles körű program- és önmegvalósítási lehetőséggel **várja Önt!**

FOLYAMATOS
MEGILA OLVASÁS

ZENÉL
A HOT JAZZ BAND

ZSILIP

03. 16.

REPÜLJÜNK EGYÜTT VISSZA AZ IDŐBEN
ÉS BULIZZUNK A HÚSZAS ÉVEK AMERIKÁJÁBAN!

PURIMI GATSBY PARTY

OBERLANDER BÁRUCH

KÖVES SLOMÓ

MEGYERI JONATÁN

Női Szekasz
FELDMAN MUSSIE

VIRTUÁLIS BÉT MIDRÁS

Facebook Tanház

Virtuális Bét Midrás - zsidó.com is live now

A zsidó.com
Facebook oldalán élőben